

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Thomas Lemke

Foucault, Yönetimsellik ve Devlet

çeviren Utku Özmağas

Thomas Lemke Foucault için ve Devlet

Foucault, Yönetimsellik ve Devlet

Thomas Lemke 1996'da doktora derecesini aldığı Goethe Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde halen profesör kadrosunda görevini sürdürüyor. Goldsmith Koleji ve New York Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak dersler veren Lemke'nin çalışmaları, Fransızca, İtalyanca, Türkçe, Danca ve Korece gibi pek çok dile çevrildi. Toplum kuramları, politika, biyopolitika, genetik ve yeniden üretim teknolojisi başlıca çalışma alanları arasındadır. Eserlerinde, Michel Foucault'nun ortaya koyduğu kapsamlı düşünceleri özgün biçimde ele alıp işlemektedir. Kitapları: *Kritik der politischen Vernunft–Foucaults Analyse der modernen Gouvernementalität* (Argument, 1991); *Biopolitics: An Advanced Introduction* (New York University, 2011) [Türkçesi: *Biyopolitika*, çev. Utku Özmakas, İletişim, 2013]; *Foucault, Governmentality and Critique* (Paradigm, 2012); *Perspectives on Genetic Discrimination* (Routledge, 2013).

Utku Özmakas 1986, Bergama doğumlu. Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışıyor. *Şiirimizde Milenyum Kuşağı* (Pan, 2008) ve *Şiir İçin Paralaks* (160. Kilometre, 2013) isimli iki kitabı var. Daha önce Dennis Dworkin'in *Sınıf Mücadeleleri* (İletişim, 2012), Terry Eagleton'ın *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi* (İletişim, 2012), Thomas Lemke'nin *Biyopolitika* (İletişim, 2013) ve Jacques Rancière'in *Demokrasi Nefreti* (İletişim, 2014) başlıklarını çevirmiştir.

pharmakon yayınevi
Cumhuriyet Mah. Bayındır Sk.
No: 27/29 (Aksoy Çarşısı)
Kızılay-Ankara
Tel: 0 538 6708498
Sertifika No: 26420

www.pharmakonkitap.com
pharmakonyayinevi@gmail.com

Foucault, Yönetimsellik ve Devlet
Thomas Lemke

Felsefe Dizisi: 9 inter-veniö / 01

inter-veniö kitaplığı editörü: Utku Özmkas
ingilizce aslından çeviren: Utku Özmkas
yayıma hazırlayan: Erkan Uzun
kapak tasarımı: Nadir Çakır
logo tasarımı: Provoajans
son okuma: Sarp Erk Ulaş
sayfa tasarımı: Emiralp Emre
baskı: Tarcan Matbaacılık – 0 312 3843435
sertifika no: 25744

ISBN 978-605-84614-3-7

© Pharmakon & Thomas Lemke

© Türkçe çeviri: Utku Özmkas

birinci basım: Pharmakon, Ankara, 2015

Thomas Lemke

**FOUCAULT,
YÖNETİMSELLİK VE DEVLET**

Türkçesi:
Utku Özmakas

Yayınevinin Notu: Bu kitabın Türkçede yayımlanmasına izin vererek, küçük kitaplar şeklinde “ufak” kuramsal müdahalelerden oluşacak “inter-veniö” dizimizin başlamasına önayak olan Thomas Lemke'ye teşekkür ederiz.

✂Thomas Lemke

Foucault, Yönetimsellik ve Devlet

Türkçesi: Utku Özbek

ISBN 978-605-84614-3-7

Pharmakon, Aralık 2015, Ankara, 96 sayfa

(Michel Foucault / Siyaset Felsefesi / Devlet Kuramı /

Yönetimsellik-Yönetişim / Biyopolitika / İktidar Kuramı)✂

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İçindekiler

TÜRKÇE BASIMA ÖNSÖZ	7
I. YÖNETİMİN ANALİTİĞİ	13
“Hukuksal-Söylemsel” İktidar Kavramı	14
Yönetimselliğin Tarihi	19
Foucault’nun Hipotezi	27
Tutum Olarak Yönetim	28
Stratejik İlişkiler, Tahakküm Durumları ve Yönetim Teknolojileri	31
Politika ve Etik	34
II. MODERN DEVLETİN SOYKÜTÜĞÜ	43
Devletin Tarihsel Ontolojisi	44
Yönetim Teknolojileri: Devletin Maddiliği	51
Stratejiler ve Devlet Etkileri	54
Yönetimsellik ve Yönetişim	61
Hazmı Güç Bir Yemek?	70
KAYNAKÇA	73
TÜRKÇEDE FOUCAULT KİTAPLARI KAYNAKÇASI	86
DİZİN	93

TÜRKÇE BASIMA ÖNSÖZ

Bana öyle geliyor ki, zengin ve fakir ülkeler arasındaki büyüyen güncel ekonomik kriz, devasa karşıtlıklar ve çatışmalar (...) yönetimin derinleşen krizi olarak görülebilir. “Yönetim”le idareden eğitime kadar insanların tutumlarına rehberlik eden bir dizi kurum ve pratiği kastediyorum. Kimi insanların başka insanlarca yönetilmesini garanti altına alan bu prosedür, teknik ve yöntemler, bana kalırsa günümüzde bir krize girmiştir. (...) Belki de yönetim sorununun yeniden değerlendirilmesine ilişkin büyük bir krizin başlangıcındayız.
(Foucault 2000d: 295-296)

Geride bıraktığımız yirmi beş yılda “günümüzün toplum ve politika bilimlerinde güçlü bir akım” (Walters 2012: 1) olarak tanımlanan yönetimsellik çalışmalarının doğuşuna tanık olduk. Yönetimsellik [*governmentality*], Fransız filozof ve tarihçi Michel Foucault’nun çalışmalarında merkezî bir terim olarak beliren yeni bir sözcüktür. Düşünürün 1984 yılındaki vefatından sonra bu terim, toplum bilimleri ve tarih araştırmalarında pek çok çalışmaya ilham kaynağı olmuş ve de çağdaş politik pratikler ile otoriter rejimlerin incelenmesinde önemli bir analitik ve eleştirel araç olarak hizmet etmiştir.

Bu küçük kitap, yönetimsellik kavramının Foucault’nun yapıtındaki rolünü ve boyutlarını ayrıntılı

bir biçimde araştırarak daha geniş bir kitleye sunuyor. Kitap, 1970'lerin ikinci yarısından itibaren Foucault'nun "iktidarın soykütüğü"nü yeniden ele alıp detaylandırdığını ileri sürmektedir. Bu kuramsal yeniden yönelimin merkezinde ise –sonraki yıllarda düşünürün araştırmasında bir "rehber" (Foucault 2007: 363) haline gelen– yönetim kavramı vardır. Bu kavram düşünürün yapıtında belirleyici bir rol oynar; çünkü iktidar sorununu çok daha geniş bir bağlam içerisinde konumlandırmaya imkân verir. Birincisi, yönetimsellik iktidar ile özneliği aynı potada eritir ve tahakküm süreçlerinin "benlik teknolojileri"yle (Foucault 1988) nasıl ilişkili olduğunun yanı sıra politik yönetim süreçlerinin "kendini yönetme pratikleri"ne nasıl eklemlendiğini soruşturmayı olanaklı hale getirir. İkincisi, yönetimsellik sorunsalı bilgi ile iktidar arasındaki yakın ilişkiyi açıklar ve Foucault'nun erken dönem çalışmalarında "bilgi-iktidar" (bkz. örneğin 2000f) rabitası dediği şeyi izah etmeye yardım eder.

Bu kitabın ilk bölümü, yönetimsellik sorununun karşısına Foucault'nun kaçmaya ve aşmaya çalıştığı şu iktidar kavrayışını koyar: İktidarın "hukuki-söylemsel" temsili (Foucault 1980a: 82). Foucault'nun hukuki ve olumsuz bir iktidar kavrayışının yerine stratejik ve olumlu bir iktidar açıklaması koyma çabasında kısmen başarılı olduğunu ileri sürüyorum bu bölümde. Düşünür, ne disiplin altına alınmış bedenlerin oluşumunun

ötesine geçen özneleş(tir)me biçimlerini soruşturmuş ne de iktidar ilişkilerinin çoğulluğunun ve heterojenliğinin nasıl olup da hükmetmenin daha genel biçimleri içerisine dahil olup eklemlendiğini açıklayabilmiştir. İşte, 1978 ve 1979 yıllarında Collège de France'ta verilen derslerde su yüzüne çıkan yönetimsellik kavramı, Foucault'nun bu iki soruna verdiği yanıtı temsil eder. Bu bölümde ayrıca, Foucault'nun iktidar analitiğini etkileyerek çok daha girift bir politika ve etik anlayışa varmasına yol açan yönetimsellik kavramındaki bazı kuramsal değişimleri tartışacağım.

İkinci bölüm, düşünürün 1978 ve 1979 yıllarında Collège de France'ta verdiği dersleri izleyerek, “modern devletin soykütüğü”nün (Foucault 2007: 354) yöntemsel ve kuramsal içerimlerini ele alıyor. Bu yaklaşımın, devlet kuramına dair üç önemli bakış açısı sunan üç analitik boyut tarafından şekillendirildiğini öne sürüyorum. Birincisi, devletin oluşumunda politik söylemlerin ve bilginin merkezî öneminin altını çizen nominalist (adcı) bir açıklama sunuyor. Farklı öğelerin ve pratiklerin *devlet* gibi uzun bir zaman dilimi boyunca tarihsel bir gerçekliği ve yapısal bir tutarlığı olan bir şeyi nasıl olanaklı kılabilirdiği sorununu izleyerek, devletin “tarihsel ontoloji”sini soruşturuyor. İkincisi, yönetimin analitiği, politik teknolojilerin yanı sıra benlik teknolojilerinin de dahil olduğu, yalnızca maddi değil

aynı zamanda simgesel araçları da kuşatan daha kapsamlı bir teknoloji kavramını kullanır. Bu teknoloji kavramının heybesinde otoritelerin belli amaçları yerine getirebilmek için bireylerin ve kolektiflerin kararları ve tutumlarını yönlendirip şekillendirebilmesini sağlayan bir dizi pratik mekanizma, prosedür, araç ve hesaplama vardır. Üçüncüsü, devleti, kamusal ile özel, devlet ile sivil toplum arasındaki dışsal sınırları tanımlayan ve aynı zamanda politik kurumlar ile devlet aygıtlarının içsel yapısını da belirleyen politik stratejilerin bir etkisi ve bir aracı olarak kavrar. Üç analitik boyutu sunduktan sonra, kitap bu araştırma perspektifini yönetim kavramıyla karşılaştırarak sona eriyor. Temel varsayımlar ve kuramsal yaklaşımlar açısından bazı önemli farkları vurgulayarak, Foucaultcu bir yönetim analizinin yönetim söylemine ve devlet kuramına ilişkin yeni perspektiflere dair eleştirel bir açıklama sunduğunu ileri sürüyorum.

Yönetimsellik kavramının yanı sıra bu kavramın kuramsal ve analitik yaklaşımları da Türkiye'deki akademik çevrelerde ve politik tartışmalarda halen yeterince ele alınmadığından, bu kitabı Türkiye'deki okurlara sunma fırsatı yakaladığım için son derece mutluyum. Bu edisyonu olanaklı kılana, özellikle de bu kitap projesini öneren ve çeviriyi üstlenen Utku Özmkas'a müteşekkirim.

Burada geliştirilen bazı savlar, *Eine Kritik der politischen Vernunft. Foucaults Analyse der modernen Gouvernementalität* (Berlin/Hamburg: Argument 1997) başlıklı kitabımda bulunmaktadır. Bununla birlikte edisyon daha önce yayımladığım iki makaleye dayanmaktadır. Bu kitabın birinci kısmı, *Parrhesia* (1/2010) dergisinde “Foucault’s Hypothesis: From the critique of the juridico-discursive concept of power to an analytics of government” başlığıyla yayımlanan makaleden devşirilmiştir. İkinci kısmıysa *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory* (cilt: 15, 2007, s. 43-64) dergisinde “An Indigestible Meal? Foucault, Governmentality and State Theory” başlığıyla yayımlanan makaleye dayanmaktadır.

Bu edisyonun yalnızca akademisyenler ve öğrenciler içerisinde değil, aynı zamanda politik mücadelenin içinde olanlar arasından da ilgili bir okur kitlesi bulacağını umuyorum. İdeal olanı, bu kitabın Foucault’nun güncel politik teknikler ve ussallıkların eleştirel bir analizini yapmaya soyunduğu yönetim üzerine çalışmasını rafineleştirip geliştirme peşindeki okurlar için bir “alet çantası” (Foucault 1994a: 523) olarak hizmet etmesidir.

Frankfurt, 26 Kasım 2014

I. YÖNETİMİN ANALİTİĞİ

Ünlü siyaset bilimci Steven Lukes, iktidara ilişkin farklı ve çatışan kavrayışlar ile yorumların paylaştığı ortak bir düşünce olduğunu ileri sürmüştü: “*Nesnel bir N’ye bağlı olarak bireysel ya da kolektif bir A failinin iktidarı, eğer A, bir ya da daha çok B failinin rızası vasıtasıyla N’ye erişebiliyorsa sergilenebilir*” (1983: 107, vurgu özgün metinde).¹ Lukes, bu tanımın Batı siyasal geleneği içerisinde iki farklı biçimde yorumlandığını dile getirir. İlk yorum hattı, simetrik olarak ilerler. İki tarafın da nesnel N hususunda aynı fikri paylaştığı varsayımıyla işe koyulur. Aksine, ikinci yorum hattıysa asimetrik olarak ilerler ve B’nin rızasını baskının bir sonucu olarak görür. İlk hat Platon’dan, Hannah Arendt ve Talcott Parsons’a kadar farklı yazarları barındırırken, Thomas Hobbes, Max Weber ve Karl Marx da ikinci geleneğe dahildir. Lukes’a göre ilk kuramsal model, iktidar kavramını işbirliği ve uzlaş (konsensüs) olarak görürken, ikincisi iktidarı hiyerarşi ve tahakküm olarak kavrar. Her iki yorum hattı da, kökleri Antik döneme kadar dayanan çok uzun bir tarihe sahiptir.

Foucault’nun “iktidar analitiği”nin (1980a: 82) kuramsal özgüllüğünün, aslında her türden muntazam

sınıflandırmadan yakasını kurtarmasında yattığını ileri sürüyorum. Foucault'nun analizi, ne simetrik geleneğin bir parçasıdır ne de asimetrik yorum hattına aittir.² Foucault, ziyadesiyle yaygın olan bu ayrımın ötesine geçmek ve her iki kavrayışın da altında yatan şu öncülü sorgulamak ister: İktidar analizinin ya meşruiyet ve uzlaşsı sorunuyla ya da sınırlama ve şiddet sorunuyla bağlantılandırılması. Foucault'nun hareket noktası, siyaset ve toplum kuramında incelenmiş olan iktidarın çeşitli biçimleridir.

“Hukuksal-Söylemsel” İktidar Kavramı

Foucault, politik düşünceyi egemen iktidar ve bu iktidarın meşruiyetine ilişkin sorulara yönelik eğilimden kurtarmak istediğini sıklıkla vurgulamıştır. Batı toplumlarındaki iktidar temsilinin halen monarşinin büyüğü altında olduğunu düşünür. Foucault'nun tezi, söz konusu “hukuksal-söylemsel” (1980a: 82) iktidar kavramının egemenliği tek tek çatışmaların dışında ya da üzerinde, her şeyi kuşatma kapasitesine sahip, bölünmez şekilde duran ve politik sorunları meşruiyet ve hukukilik bakımından ele alan bir mevcudiyet olarak kavradığıdır. Foucault, bu iktidar kavrayışının üç önemli özelliğini işaret eder ve “bu analiz tarzının tersini” (1980b: 95) vaat eden bir kuramsal bakış açısı önerir.

² Lukes, *Üç Yüzyıllık Foucault*, s. 10. <https://fontevia.org/> Ücretsiz PDF Kitap Arşivi, Foucault'un ne simetrik geleneğe dahil olduğunu iddia eder.

İlk olarak, iktidarın bir töz olmadığını, aksine ilişkisel terimler bakımından çözümlenmesi gerektiğini ileri sürer. Bu nedenle Foucault genellikle iktidardan ziyade iktidar ilişkilerinden söz eder. Bu bakımdan iktidar, fet-hedilecek ya da devredilecek bir toprak parçası olmadığı gibi, sahip olunabilecek ya da takas edilebilecek bir mal da değildir. Foucault, hukukî ya da iktisadi terimler yerine, stratejik ve nominalist (adcı) bir iktidar kavramını tercih eder. İktidarın (başkalarını ondan azade kılmış) belli bireylerin, grupların veya sınıfların hakkı ya da özel mülkü olmadığını ileri sürer ve bunun yerine iktidar ilişkilerini üst üste çakışan ve çelişen stratejilerin çokluğu olarak ele alır: “Hiç şüphe yok ki nominalist olmak gerekir: iktidar bir kurum ve bir yapı olmadığı gibi, onunla donanarak belli bir güç kazanabileceğimiz bir şey de değildir; belli bir toplumdaki karmaşık stratejik duruma atfedilen bir isimdir” (1980a: 93).

İkinci olarak, Foucault iktidarın geleneksel olarak politik iktidarla özdeşleştirilmesini ve iktidar analizinin devlet kurumlarına yoğunlaşmasını sorgular. Temsil bakımından bir analizin yerine inşaya yönelik bir ilgiyi ikame ederek, makro-politik bakış açısının yerine mikro-politik bir bakış açısını geçirir. Bu nedenle de iktidar süreçleri, en yukarıdan başlayıp en aşağıya doğru gerçekleşmezler; köklerini de toplumsal uzamı kaplamış bir merkezî noktadan almazlar. Aksine, dev-

letin ortaya çıkışını ve işleyişini açıklayan, toplumdaki iktidar ilişkilerinin çokluğu ve çeşitliliğidir. İktidar ilişkileri, –iktidarın yoğunlaşmış bir biçimi olarak kavranabilecek olan– devletin ötesine geçer. Sonuç olarak, devlet aygıtlarının denetimi ya da yıkımı iktidar biçimlerinin ortadan kalkmasına neden olmaz (a.g.e.: 94-95).

Üçüncü olarak, Foucault iktidar ilişkilerinin en temelde baskı araçları tarafından şekillendirildiği ve daima yeniden üretimin çıkarlarına hizmet ettiği düşüncesini ciddi biçimde sorgular. Bu türden açıklamalarda iktidar ya sınırlama, cebir veya şiddet gibi bir uygulama tarzına indirgenmiştir ya da yalnızca –söz konusu iktidar ilişkilerinin varoluşun maddi biçimlerini, toplumsal kimlikleri ve bedensel deneyimleri nasıl üretip değiştirdiğine dikkat edilmeksizin– sömürü yahut ataerkillik gibi toplumsal ilişkilerin meşruiyeti veya dengelenmesi olarak tahlil edilmiştir. Foucault’ya göre iktidar ilişkileri, ideolojik olarak yansıttıkları ya da bastırarak korudukları “daha derin” bir gerçekliğin ifadesi olmadıkları gibi, işlevsel veya olumsuz bir ölçüde de indirgenemezler. Dahası, iktidar ilişkileri üretici bir boyutu gerektirir: Bi-reysel ile kolektif deneyimlere izin verip bunları olanaklı kılar; ayrıca da bilgi ve pratiğin yeni biçimlerini teşvik ederler: “İktidarın etkilerini olumsuz terimlerle tanımlamayı bir seferde ve topluca bırakmalıyız: İktidar ‘dışlar’, ‘bastırır’, ‘sansürler’, ‘ayırır’, ‘gizler’, ‘örtbas eder’. Aslında

da, iktidar üretir; gerçekliği üretir; nesnelerin alanlarını ve hakikat ritüellerini üretir” (1977: 194).³

1970’lerin ortasında Foucault’nun asli kuramsal ilgisi, hukuksal ve olumsuz bir iktidar kavrayışından stratejik ve olumlu bir iktidar açıklamasına doğru kaymıştır. Buradaki asıl düşünce, iktidar süreçlerinin araştırılmasında devlet kurumuna ve “iktidar, temel bir yasallık doğrultusunda uygulanmalıdır” (1980a: 88) varsayımına yönelik kuramsal yoğunlaşmaya mesafe almaktır. Bununla birlikte, Foucault’nun tarihsel araştırmaları bunu ancak kısmen başarabilmiştir. Bunlar, Foucault’nun iktidar analitiği tarafından şekillendirilen belirli iki kuramsal soruna değinen iki yapıtıdır: *Hapishanenin Doğuşu* (1977) ve *Cinselliğin Tarihi*’nin (1980a) ilk cildi.

17

Foucault’nun, siyaset kuramında tüm dikkatini meşruiyet ve rızaya vermek yerine, “Nietzsche’nin hipotezi”ni (2003: 14-19) ileri sürerek savaş ve mücadele vurgusunu

³ Foucault’nun egemenlik sorunsalını bir yana bırakma önerisini çağdaş politik düşüncede bir adım ileri taşıyan Joseph Rouse, dinamik ve stratejik bir süreç olarak bilginin üretimini açıklamakta yetersiz kalan bilim kavramına işaret etmek üzere “epistemik egemenlik” kavramını ortaya koyar: “Tıpkı egemen iktidarın özne güçlerinin arasındaki çatışmalara hakemlik edip onların üstünde yer alması gibi, epistemik egemenlik de çatışan hakikat iddiaları arasındaki ihtilafların üstünde durur. Epistemik egemenlik, bilgiyi bütünleşmiş (ya da tutarlı olarak bütünleşebilir) –çelişen ifadelerin döngüsünden çıkartılabilecek– bir hakikatler ağı olarak kurar. Bunlar, ussal yöntemin kurallarıyla üretilen hakikatlerdir. Bunlar, ussal hakikatleri meşrulaştırır” (Rouse 1994: 103).

temele almasıyla başlayalım. Foucault, toplumsal ilişkileri öncelikle çatışma ve tabi kılma bakımından kavradığı için meşruiyete, kabule ve rızaya duyulan inancın bilfiil nasıl üretilip pekiştirildiğini açıklayamaz. Ayrıca, disiplin altına alınmış bedenlerin oluşumunun ötesine geçen özneleş(tir)me süreçlerini değerlendirmesi de olanaksızdır. İkinci olarak, Foucault'nun bir zamanlar ileri sürdüğü "iktidarın mikro-fiziği" (1977: 26) kavrayışı, disiplin altına alma süreçlerine, yerel pratiklerin ve hastane ya da hapisane gibi tek tek kurumların incelenmesine yönelmişti. İktidar ilişkilerinin çokluğu ve heterojenliğinin, yönetmenin özgül biçimlerini ayakta tutan çok daha genel mekanizmalara nasıl uyum sağlayıp eklemlendiği sorusunu göz ardı etme eğilimi taşıyordu. Sonuç olarak, devlet sorunu ve küresel tahakküm yapılarının kurulmasında devletin stratejik rolüne ilişkin sorun layıkıyla ele alınmadan bırakılmıştı (bkz. Pasquino 1993; Rouse 1994: 113; Hindess 1996). Özetle, Foucault amacını –hukuk ve meşruiyet ile irade ve rıza üzerindeki vurguyu ortadan kaldırarak– politik analizde "kralın kellesini almak" (1980a: 89) şeklinde ilan ederken, pratikte hukuksal modeli basit bir biçimde tersine çevirmiş ve "tam da aksi" (1980b: 87) görüşü benimsemişti. Foucault kralın kellesini almak yerine, eleştirdiği anlayışı alt üst ederek, yasa ve sözleşmenin yerine savaş ve fethi koymuştu yalnızca. Başka bir şekilde söylersek, "kralın kelle-

sini almak” yalnızca ilk adım olabilirdi. Bunun ardından kapıda bekleyen şu soruyu ele almak kaçınılmazdır: “Bu başsız bedenin sık sık sanki başı varmışçasına hareket etmesi nasıl mümkün olmaktadır?” (Dean 1994: 156).⁴

1978 ve 1979’daki Collège de France derslerinde ilk kez ortaya çıkan yönetimsellik kavramı, Foucault’nun bu iki soruna verdiği yanıtı temsil eder. Bu kavram, bir yandan özneleş(tir)me süreçleri ve devlet için daha uygun bir analize izin verir. Öte yandan da hukukî ve savaşçıl bir iktidar kavrayışının ötesindeki bir iktidar analizini olanaklı kılar.

Yönetimselliğin Tarihi

19

1978 ve 1979 dersleri *Güvenlik, Toprak, Nüfus* (2007) ve *Biyopolitiğin Doğuşu* (2008) adlarını taşır. Bu metinler, Foucault’nun “yönetimselliğin tarihi” (2007: 108) dediği hususa odaklanır. Söz konusu derslerde araştırılan, politik yapıların dönüşümü ve görünüşünün tarihsel yeniden inşası değildir. Tıpkı Norbert Elias (1976) gibi, Foucault da modern devlet olmanın [*statehood*] ve modern öznelliğin uzun vadede birlikte evrimleşme süreçleriyle ilgilenmiştir. Ne var ki Elias, gelişmenin tekil tarihsel mantığını (“süreç”) temele alan bir genel uygarlaşma kuramına bel bağlarken, Foucault heterojen

⁴ Foucault’nun *Üniversite ve Disiplin* kitabında, <https://trantey.org> üzerinden erişilebilir. Bu kitap, Foucault’nun daha kapsamlı bir eleştirisi için bkz. Lemke 1997: 110-125.

ve çoğul “yönetim sanatları”nı (2008: 2) ele alır. Foucault, yönetim teriminin eski anlamına gönderme yapar (Sellin 1984; Senellart 1995). Sözcük bugün tamamen politik bir anlama bürünmüştür; ancak Foucault on sekizinci yüzyıla kadar yönetim sorununun çok daha genel bir bağlamda düşünüldüğünü gösterir. Yönetim, yalnızca politik incelemelerde değil, aynı zamanda felsefi, dinsel, tıbbi ve pedagojik metinlerde de tartışılmış bir terimdi. Yönetim, devlet ya da hükümet tarafından yönetilmenin yanı sıra, aynı zamanda kişinin kendi kendini denetlemesi, aileye ve çocuklara rehberlik etme, evin idaresi, ruhun yönlendirilmesi gibi sorunları da kapsıyordu (bkz. 2000a: 341).

Bu tarihsel anlamı gözden geçiren düşünür, “yönetimin politik biçimi” ile “genel olarak yönetim sorunsalı”nı birbirinden ayırır (2007: 89). Foucault, terime özneleş(tir)me ve devlet oluşumunu iki ayrı ve bağımsız süreç olarak görmeyen, bunları tek bir analitik perspektifte ele alan “çok geniş bir anlam” (2000a: 341) vermeyi önerir. Bu nedenle “modern devletin soykütüğü” (2007: 354) aynı zamanda “öznenin tarihi”dir (a.g.e.: 184) de; çünkü Foucault, modern devleti merkezleşmiş bir yapı olarak düşünmez, aksine onun için devlet “bi-reyleş(tir)me teknikleriyle totalleştirme prosedürlerinin aynı politik yapılarda gerçekleşen uğraşılması güç bir bileşimidir” (2000a: 332).

Foucault, bu dersler boyunca insanları yönetmeye dair “politik bilginin oluşumu”nu (2007: 363) soruşturur. 1978 derslerinde, erken dönem Hristiyanlığın pastoral kılavuzluğu üzerinden Klasik Yunan ve Roma döneminden başlayarak devlet aklı kavramı ve polis bilimine kadar yönetimselliğin soykütüğünün izini sürerken, 1979 derslerinde yönetimin liberal ve neo-liberal biçimlerine odaklanır. Foucault’nun dersleri şu sava dayanır: Modern (Batılı) devlet, “politik” ve “pastoral” iktidarın karmaşık bir bileşiminin sonucudur. “Politik” iktidar, Yunan *polis*’inden türeyip haklar, evrensellik, kamusal alan vb. çevresinde düzenlenmişken, “pastoral” iktidar, bireylerin tepeden tırnağa yönlendirilmesine soyunan Hristiyanlığın dinsel bir kavramıdır. Hakikatin üretimiyle içten içe bağlı olan, bireyleştirici bir iktidar biçimidir bu. Foucault, antik yönlendirme biçimlerini ele alan, onları dönüştürüp yeniden dillendiren kilise babalarının metinlerindeki pastoral iktidar biçimini çözümler.⁵ Pastoral iktidar, çoban ile sürüsü ve liderler ile ruhlarını yönetmeye soyundukları insanlar arasındaki ilişkiyi tasavvur eder: Bu insanların uhrevî kurtuluş umuduyla gerçekleşen bireysel öğretim ve yönlendirilişi, ahlakî ve dinsel ya-

⁵ Foucault, Yunan antikitesinden erken dönem Hristiyanlığa kadar benlik teknolojilerinin dönüşümlerini 1978 ve 1979 derslerinden ziyade *-Cinselliğin Tarihi*’nin son bölümlerinde PDF formatında <http://www.beylikteyoshu.com>’da daha detaylı olarak soruşturur (Foucault 1985; 1990; ayrıca bkz. Foucault 2009).

sanın yetkisini kullanan pastoral otorite eliyle tamamlanır (2007: 115-190; 2000a: 300-311). Yönetime ilişkin bu düşünce ile antik Yunan ve Roma dönemindeki yönetim düşüncesi arasındaki fark, bireylerin “içsel hakikat”ine ilişkin bilgiyi korumak üzere tasarlanmış olan analiz yöntemleri, düşünme ve denetim teknikleri geliştirmiş Hristiyan pastorallığıdır. Ahlakî ve hukukî normlara itaat etme, bireyleri kurtuluş yoluna sokmak için sürekli olarak onları denetim altında tutan ve onlara ihtimam gösteren bir pastör otoritesini vücuda getirir (Foucault 2000a: 333; bkz. 2007).

22 Foucault’ya göre pastoral iktidar, on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda yayılıp çoğalarak Hristiyan kilisesi kurumunun ötesine geçmiştir. Sekülerleşmiş biçimiyle pastoral iktidar, –bir bütün olarak nüfus ve birey hakkındaki ussal bilginin üretimine dayanan– modern devletin oluşumunda belirleyici bir tarihî öneme sahiptir. Yönetimin bu modern biçiminin özgüllüğü, –burada söz konusu edilen yönetim, artık ruhların yönetimi değil insanların yönetimidir– durumlar, nesneler ve yönetimin amaçları üzerine kafa yormayı içerir. Foucault, birkaç adım sonrasında, özerk “politik akıl”ın ortaya çıkışını analiz eder. Bu akıl, teolojik-kozmolojik ilkelere dayanmadığı ve Machiavelli’nin *Prens*’te betimlediği kişiye indirgenemediği sürece özerktir. On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda “yönetim sanatları”na dair kaleme

alınmış metinler bir başlangıç noktası olarak alınabilir; bunları on sekizinci yüzyılda polis biliminin gün yüzüne çıkışı ile liberalizmin doğuşu izler ve bu süreç, yirminci yüzyılda devlet ve topluma ilişkin liberal kavrayışların canlanmasına kadar devam eder.

Foucault, derslerinde politik düşüncenin kendisini kısmen egemenlik sorunundan ayırması gerektiğini ileri sürer. Bu nedenle yönetim ilkeleri, artık yaratımın ilahi düzeninde ve ona duyulan tabiiyette bulunamaz; aksine bu ilkeler, ussal bilginin nesnesidir: “Devlet, kendisinde içkin olarak bulunan ve yalnızca doğal ya da ilahi yasalardan veya bilgelik ve sağduyu ilkelerinden devşirilemeyecek ussal ilkelere göre yönetilir; devlet, tıpkı doğa gibi, her ne kadar farklı türden olsa da kendine uygun ussallık biçimine sahiptir” (Foucault 1991: 97). Bu yeni yönetim sanatının “billurlaşmasının ilk biçimi” (a.g.e.: 96-97) devlet aklında bulunur; çünkü burada ilk kez yönetmenin müstakil ussallığını buluruz. Bununla birlikte, devlet aklı yine de egemenliğin tarihsel çerçevesine ve *oikos*’un* geleneksel modeline bağlı kalır. Bu bağlamda politikanın asıl hedefi, egemenin refahını ve kudretini artırmaktır (bkz. 2007: 101-103).

Yönetim, öncelikli olarak “iktidarı ekonomi biçiminde ve ekonomi modeline uygun olarak uygulama”yı

(2007: 95) hedeflerken, ekonominin anlamı on yedinci ve on sekizinci yüzyıllar arasında dönüşüme uğramıştır. Ekonomik olana dair düşünce, öncelikle belli bir pratiği (“bireyleri, malları ve refahı idare etmenin uygun bir biçimi”ni, krş. 2007: 94) tasarlamıştır; ancak daha sonradan –özerk yasalar tarafından yönetilen ve bilginin yeni biçimlerinin gelişimini mecburi kılan– özgül bir müdahale alanı haline gelmiştir: Ekonomi politik (bkz. Meuret 1988). Ekonominin kavramsal ve pratik olarak ayrılmış bir mekân olarak kavranması düşüncesi, liberalizmin ortaya çıkışıyla içten içe bağlantılıdır. Foucault liberalizmi, disiplinin politik evreninden ve egemenliğin dünyasından ayrıştırılması gereken özgül bir yönetim sanatı olarak görür. Liberal yönetim, öteki dünyada gerçekleşecek bir kurtuluşu hedeflediği gibi, devlet refahının artırılması için de çabalamaz. Aksine, yönetimin ussallığın dışsal bir nesneye –sivil topluma– bağlamıştır ve bireylerin özgürlüğünü, yönetsel eylemin eleştirel denektaşı olarak görür. Liberal yönetim sanatı, başlangıç noktası olarak devleti değil toplumu alır ve şunu sorar: “Neden yöneten biri olmalı? Yani: Yönetimi zorunlu kılan nedir ve bu yönetim kendi varlığını meşrulaştırmak için topluma yönelik hangi amaçların peşinden koşmalıdır?” (2008: 319).⁶

⁶ Foucault’nun liberalizm analiziyle ilgili daha kapsamlı bir açıklama için Foucault, PDF Kitap Arşivi, <http://kitapcy.com> ve <http://www.foucault.org> adreslerinde bulunan çalışmamın üçüncü bölümüne bakınız.

Ders dizisinin sonunda Foucault, yirminci yüzyılın başındaki liberal konumların yeniden formüle edilmesini tartışır. Neo-liberalizmin iki farklı biçimini analiz eder: II. Dünya Savaşı'ndan sonraki Alman liberalizmi ve Chicago Okulu'nun Amerikan liberalizmi. Foucault, Amerikan neo-liberalleri arasında adı geçen pek çok düşünüre (von Mises, Hayek, Simons, Schultz ve Stigler'e) gönderme yapmasına karşın, bilhassa bu hareketin "en radikal" (bkz. 2008: 269) temsilcisi olduğunu düşündüğü Gary S. Becker'ın düşüncesine odaklanır. Savaş sonrası Alman liberalizminin kuramsal temelleri, 1928-1930 yılları arasında Freiburg Okulu'na dahil olan ya da adları bu okulla anılan ve daha sonradan *Ordo* dergisini yayımlayan bir grup hukukçu ve iktisatçı tarafından atılmıştır. Burada dikkat çeken isimler arasında Wilhelm Röpke, Walter Eucken, Franz Böhm, Alexander Rüstow, Alfred Müller-Armack ve diğerleri vardır. Bu Ordo-liberaller "toplumsal piyasa ekonomisi"nin ortaya konmasında belirleyici bir rol oynamışlardır ve savaş sonrası yılların hemen başında Batı Almanya'da [bu] ekonomik politikanın ilkelerinin uygulanmasında ciddi etkileri olmuştur (bkz. Foucault 2008: 322-324).

Foucault erken dönem liberal kavrayışlara yönelik iki farka dikkati çeker. İlki, devlet ile ekonomi arasındaki ilişkinin yeni bir tanımının yapılmasıdır. Neo-liberal kavrayış, güçlü ve mutlakiyetçi bir devletin tarihsel dene-

yiminin damgasını taşıyan erken dönemdeki liberal yapılanışı alt üst eder. Klasik liberalizmin aksine devlet artık piyasanın serbestliğini sınırlayıp belirlemez; bunun yerine, piyasanın kendisi devletin düzenleyici ve tertipleyici ilkesini temsil eder: “Piyasa artık yönetimin kendi kendini sınırlama ilkesi değildir; ilke tam da aksine dönüşmüştür: Piyasa, hükümete karşı çıkan bir tür sürekli ekonomik yargıç kürsüsüdür artık” (Foucault 2008: 247).

İkinci farksa yönetimin özüne ilişkindir. Liberalizmin ilk döneminde yönetsel eylemin usallık ilkesi, yönetilen bireylerin usallığıyla birleşiyordu. Liberal yönetim piyasada hizmetleri ve malları takas eden bireylerin eylemlerine ve çıkarlarına bağlıydı; çünkü devletin gücünü ve herkesin refahını aynı anda garanti altına alan, piyasanın en elverişli işleyiş şeklini sağlayan bireylerin usallığıydı. Bu kavrayışta bireysel özgürlük, kendi temelini tehdit etmeden serbestliği sınırlayamayacak olan ussal yönetimin teknik koşulunu temsil eder. Neo-liberalizm de yönetsel usallığı bireylerin ussal eylemine bağlar; ancak yönetim ilkesini artık, saygı gösterilmesi gereken doğal özgürlüğe dahil bir şey olarak görmez. Bunun yerine yapay ve düzenlenmiş bir özgürlüğe odaklanır: Ekonomik-ussal bireylerin girişimci tutumuna (2008: 117-121; Burchell 1993: 271; Rose 1996: 50-62).

Foucault, 1979 derslerinde temelde liberal ve neo-liberal kuramlara odaklanırken, kısaca olsa da sosyalist

yönetimsellik fikrini de ele alır (bkz. 2008: 91-95). Foucault, (reel) sosyalizmin “özerk bir yönetimsellik” icat edemediğini, aksine liberalizm ve polis devletinin geliştirmiş olduğu mekanizmalarla bağlantısını sürdürdüğünü ileri sürer. “Gerçek” sosyalizme dair o yanıt bekleyen soru ve metinlerinin okunup yorumlanmasının önemi, hakiki bir sosyalist yönetim sanatının yokluğunu gösterir: “Eğer, liberalizme asla sormadığımız şu yersiz ‘doğru musun, yoksa yanlış mı?’ sorusunu sosyalizme yöneltmek konusunda güçlü bir eğilime sahipsek, bunun nedeni, tam da sosyalizmin içsel bir yönetsel usallıktan yoksun olmasıdır” (2008: 93).⁷

Foucault’nun Hipotezi

27

Yönetimin analitiği, devletin oluşumu ve özleş(tir)meye ilişkin ikili bir perspektiften “yönetimselliğin tarihi”nin tarihsel-politik yeniden inşasının ötesine geçen çok daha önemli bir kuramsal ilerlemeye işaret eder Foucault’nun çalışmasında. Yönetimsellik, yorumcular tarafından haklı bir şekilde Foucault’nun –üçkatmanlı kuramsal bir yerdeğişimine yol açan– iktidar analitiğine ilişkin “anahtar bir kavram” (Allen 1991: 431) ya da “kafa karıştırıcı bir terim” (Keenan 1982: 36) olarak görülmektedir. Birincisi, yönetimin analitiği, iktidara iliş-

⁷ Yalnızca birkaç yıl sonra, François Mitterand’ın 1981’de Fransa Cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte Foucault’nun yönetimin “Sol mantık” umut ediyordu (2000c: 455).

kin olarak uzlaşa ya da şiddete odaklanan perspektiflerin ötesinde bir bakış önerir; ikincisi, iktidar ile tahakkümü ayırmaya yardımcı olur; üçüncüsü, politika ile etik arasındaki ilişkileri açık hale getirir. Şimdi, bu üç boyutun her birini sırayla ele alalım.

Tutum Olarak Yönetim

Yönetim sorunsalı, Foucault'yu yeniden iktidarın analitiğine yöneltir. Foucault, artık iktidarın her şeyden önce bir rehberlik ve “*Führung*”*, yani öznelere olası eylem alanını şekillendirip düzenlemek olduğuna vurgu yapar. Rehberlik olarak iktidar kavramı, uzlaşa ya dayalı düzenlemelerin ya da şiddete başvurma devre dışı bırakılması manasına gelmez; aksine –iktidar ilişkilerinin “kaynağı” ya da “temeli”nden ziyade “öğeleri” ya da “araçları” olan– diğer şeylerin arasında yönetimin vasıtaları olarak yeniden formüle edilen uzlaşa ya da baskıya işaret eder (Foucault 2000a: 340-342). Foucault, yaşamının son yıllarına doğru, 1970’li yılların ortasında ileri sürdüğü gerek hukukî gerek savaşı iktidar kavramının “iktidar ilişkilerinin özgüllüğü”nü (a.g.e.: 340) açıklamakta yetersiz kaldığının farkına giderek daha çok varmıştı. “Nietzsche’nin hipotezi”yle bir karşıtlık oluşturmak amacıyla önerdiğim “Foucault’nun hipotezi”nin asıl ayırt edici noktası, bir uzlaşının koşullarını ya

da kabullenmenin önkoşullarını sorgulamasıdır. Sonuç olarak, yönetsellik kavramı bir yandan rıza ve irade, öte yandan da fetih ve savaş sorunsalının ötesine geçen kuramsal bir hamleyi temsil etmektedir: “İktidara özgü bu ilişki, bu nedenle ne şiddet ne mücadele ne de iradi sözleşmeler (bunlar en iyi ihtimalle ancak iktidarın aracı olabilir) alanında aranmalıdır; dahası, bu ilişki tekil bir eylem tarzında, yani *ne savaşçıl ne de hukukî* alana giren yönetimde aranmalıdır” (a.g.e.: 341; italikler bana ait).

Foucault’ya göre iktidar ilişkileri tutum* ya da daha ziyade “tutumların yönlendirilmesi” olarak nitelenebilir ve bir iktidar ilişkisini rıza ve zordan ayıran düşünümsellik ve ilişkisellik uğrağı tam da burasıdır: “Belki de ‘tutum’ teriminin muğlak doğası, iktidar ilişkilerinin özgüllüğünü açıklamakta en iyi yardımcılardan biridir. ‘Yönlendirme’, aynı zamanda (değişen katılık derecelerindeki zorlama mekanizmalarına göre) hem başkalarına ‘yol gösterme’ [*conduire*] hem de az çok açık bir olanaklar alanı içerisinde tutum alma [*se conduire*] biçimidir. İktidarın uygulanması, ‘tutumların

* Foucault, burada Fransızcadaki “conduire” sözcüğünün ikili anlamı üzerinden bir oyun oynuyor. Bu sözcük, bir yandan “yönlendirmek”, “bir tarafa doğru götürmek” anlamına gelirken, öte yandan “davranmak”, “tutum almak” (“se conduire”) anlamına geliyor. Kısacası, sözcük burada hem başkalarını hem de kendi davranışlarını yönlendirme anlamı taşıyor. Sözcüğün isim haliyse “tutum” veya “davranış” anlamına geliyor. Çeviride yer geldiğinde andığımız kelimeleri kullanacağız. –ç.n.

yönlendirilmesi' [*conduct of conducts*] ve olasılıkların yönetimidir. Esasen iktidar, iki hasım arasındaki bir çarpışma ya da karşılıklı anlaşmadan ziyade bir 'yönetim' sorunudur" (2000a: 341).

Açıkçası, söz konusu iktidar kavramı oldukça soyut bir düzeyde konumlanmıştır. Foucault, yönetimin analitiği bağlamında, yönetim "teknolojileri"nden ya da "ussalıkları"ndan çok daha somut bir biçimde söz etmektedir. Burada meselenin iki boyutuna vurgu yapmak zorundayız. Birincisi, yönetim yalnızca bilginin ölçülüp biçilmiş ve ussal biçimlerine ya da programlarına dayanan söz konusu iktidar ilişkilerine gönderme yapar ve yönetime davranışları düzenleyip yönlendiren teknikler eşlik eder. Bu nedenle yönetimsellik, yönetimin sistemli ve düzenlenmiş pratiklerine işaret eder; ayrıca yönetilen varlıklar hakkındaki ussal bilgiyi ya da hesaplanabilir öğeleri gösterir. İkincisi, yönetim doğrudan doğruya bireylerin ya da kolektif aktörlerin eylemlerini şekillendirme amacı gütmeyen; daha ziyade olası eylem seçeneklerinin dolaylı ve düşünümsel bir belirleniminin peşindedir. Yönetimin nesnesi olan eylemlerin aktörler tarafından gerçekleştirilme biçimi ("tutumların yönlendirilmesi") işte budur.

Bu söylenenlerden anlaşılacağı üzere, yönetim kavramı iktidar ilişkileri alanının yalnızca bir kısmını kavrar. Bu nedenle Foucault iktidarın farklı biçimlerini birbirinden ayırır.

Stratejik İlişkiler, Tahakküm Durumları ve Yönetim Teknolojileri

Yönetim kavramı aynı zamanda iktidar analitiğinin kuramsal gelişimine başka bir önemli katkı daha yapar. Foucault, ilk dönemki yapıtlarında iktidar ve tahakküm kavramlarını büyük oranda aynı anlamda kullanır ya da en azından aralarında yeterince ayrıma gitmez. Foucault'nun iktidar ilişkilerini her yerde hazır ve nazır olmanın yanı sıra “üretici” olarak sunması anlamında bu durum yanlış yönleri kapıyı aralar. Ona göre, bilgi biçimlerine ve düzenleyici kurumsal pratikler ile bedensel deneyimlere yol açan iktidar ilişkileri, modern toplumun her yerine sızmış, her âna yayılmış bir özelliğidir. Sonuç olarak okuyucular tahakkümün evrensel, tarih-dışı ve –varolan direniş biçimlerinin başarısızlığa yazgılı olduğu– kaçınılmaz bir olgu olduğu izlenimine kapılırlar.⁸ Foucault kuramsal yaşamının son dönemlerinde, iktidar ile tahakkümü dikkatli bir biçimde birbirinden ayırmanın mecburi olduğuna kanaat getirmişti: “Bana öyle geliyor ki, özgürlükler arasındaki stratejik oyunlar olarak anlaşılacak iktidar ilişkileri ile (...) insanların

⁸ 1971’de yayımlanan “Nietzsche, Soykütük, Tarih”te dillendirilen düşüncelerden biri olan tarihsel süreç fikrine dair verilen örneklerden biri şudur: “İnsanlık, savaştan savaşa geçerek, hukukun üstünlüğünün eninde sonunda savaşın yerini alacağı evrensel bir karşılıklık ilkesine doğru adım adım ilerliyor değildir; insanlık, bu vahşetlerin her birini bir önceki sistemin kayıplarından ve böylelikle tahakkümden tahakküme doğru yol alır” (1998b: 378).

genellikle ‘iktidar’ dedikleri tahakküm durumları arasında ayırma gitmek zorundayız. Dahası, ikisi arasında, iktidar oyunları ile tahakküm durumları arasında yönetim teknolojilerine sahipsiniz” (1997c: 299).

Sonuç olarak Foucault iktidar analitiğinde “üç düzey” (a.g.e.: 299) tespit eder: özgürlükler arasındaki stratejik oyunlar, yönetim ve tahakküm. *Stratejik oyunlar* olarak iktidar, başkalarının olası eylem alanını yapılandırma anlamına geldiği sürece, insani etkileşime dair her yerde hazır ve nazır olan bir özelliktir. Bundan, iktidar ilişkilerinin dışında ya da ötesinde toplumsal bir alan ve iktidardan azade hiçbir kişiler-arası iletişim biçimi olmadığı sonucu çıkar. İktidar kavramına ilişkin bu geniş perspektiften bakıldığında, iktidar ilişkileri topluma dışsal değildir; aksine toplumun temel varlık nedenidir: “Bir toplum içerisinde yaşamak, hangi olay söz konusu olursa olsun, başkalarının eylemlerine etki edebilecek bir biçimde yaşamak demektir. İktidar ilişkilerinden azade bir toplum, yalnızca bir soyutlama olabilir” (2000a: 343).⁹ Stratejik

⁹ Barbara Cruikshank bu konunun yönetime ilişkin –iktidarın dağılık ve çoğul olduğuna vurgu yapan– çoğulcu açıklamalara hayli yakın göründüğünü işaret eder. Yine de arada bazı temel farklar vardır: “Çoğulcular (...) yönetimin zıt etkileri olarak güç ve güçsüzlüğü, öznellik ve tabi kılmayı, cebir ve rızayı iki zıt kutba ayırıp ayrı ayrı konumlandırırlar. Foucault’nun iktidara ilişkin görüşü, liberal demokratik toplumlarda öznellik ve tabi kılmayı hiçbir zaman berrak bir şekilde birbirinden ayıramayacağınızı gösterir. Aslında yönetim, tek bir eylemle geçirme gücü vasıtasıyla işler” (Cruikshank 1994: 47).

oyunlar, mecburen özgürlüğün ortadan kalkması ya da bireylere erişilebilir seçenekler sunmayla sonuçlanmaz; tam tersine, öznelere “güçlendirebilir” veya “etkinleştirebilir”, bireysel özgürlük ve tercih alanını genişletebilir.

Yönetim, başkalarına uygulanan kendiliğinden güç kullanımının ötesine geçen, eylemin amacını (“ereğini”) ve ona ulaşmak için uygun araçları belirleyen özgül bir akıl yürütme (bir “ussallık”) biçimini izleyen, az çok sistematikleşmiş, düzenlenmiş ve aksettirilmiş iktidar biçimlerine (bir “teknoloji”ye) gönderme yapar. Örneğin, yönetimsellik üzerine derslerinde Foucault, öteki dünyadaki kurtuluşa yönelmiş ruhların manevi yönetimi olarak Hıristiyan pastoralliği ile bu dünyadaki refahını sağlama almaya çalışan insanların politik yönetimi olarak devlet aklını birbirinden ayırır.

Tahakküm ise iktidar ilişkilerinin hem değişmez, hiyerarşik ve sabit olan hem de tersine çevirmenin güç olduğu belli bir türüdür. Foucault, “tahakküm” terimini, boyun eğdirilmiş kişilerin “özgürlük payları büyük oranda sınırlanmış” (1997c: 292) olmalarından ötürü çok az hareket alanına sahip oldukları asimetric iktidar ilişkilerini nitelemek üzere sonraya bırakır. Bu nedenle, Foucault’nun terminolojisinde tahakküm durumları, alternatif eylem tarzlarının ya da özgürlük alanlarının büyük ölçüde kısıtlanmış olduğu iktidar ilişkilerindeki özgül bir biçim, istisnai bir durumdur. Bu durumlar, bir

bireyin ya da bir grubun iktidar ilişkileri alanını çepe-
 çevre ele geçirmesi ve kalıcı bir asimetri tesis etmesiyle
 şekillenir (2000a: 347-348). Ne var ki, tahakküm durum-
 ları iktidar uygulamayı ya da asimetrileri istismar etme-
 yi olanaklı kılan asli kaynaklar değildir: Aksine, bunlar
 yönetsel teknolojilerin etkileridir. Yönetim teknoloji-
 leri, tahakküm durumlarına yol açabilecek olan iktidar
 ilişkilerinin sistemleştirilip istikrarlı kılınmasının nede-
 nini açıklar. Foucault'ya göre yönetsel teknolojiler,
 stratejik ilişkiler ile tahakküm durumları arasındaki bir
 tür "dolayımlayıcı" [*intermediating*] konumu üstlenirler
 (bkz. Hindess 1996; Patton 1998; Lazzarato 2000).

Politika ve Etik

Yönetim kavramı aynı zamanda Foucault'nun son
 çalışmalarında etik sorunlara ve "öznenin soykütüğü"ne
 yoğunlaşmasını açıklamaya da yardımcı olur (Foucault
 1985; 1990). Pek çok yorumcu bu kuramsal hamleyi ik-
 tidarın analitiğinden radikal bir kopuş, 1970'lerdeki soy-
 kütüğü projesinden uzaklaşma olarak görür. Bununla
 birlikte, Foucault'nun özneleş(tir)me süreçlerine odak-
 lanması, politikaya veda manasına gelmez; tam aksine,
 bu çalışmalar ilhamını tam da politik bir ilgiden alır.
 Foucault'ya göre, tahakküm ve ekonomik sömürünün
 politik, toplumsal ve dinsel biçimlerine karşı mücade-
 lelerin ortaya çıkmasıyla birlikte yeni bir çatışma alanı

da su yüzüne vurmuştur: Özneleş(tir)me biçimlerine karşı yürütülen mücadeleler (bkz. 2000a: 331). Foucault, erkekler ile kadınlar arasındaki sayısız toplumsal karşıtlıkta; sağlık ile hastalığın, akıl ile deliliğin tanımlanması üzerine yürütülen tartışmalarda ve ekolojik hareketlerin, barış hareketlerinin ve cinsel azınlıkların doğuşunda kendisini açıkça gösteren “yönetimin derinleşen krizi”ni (2000d: 295) saptar. Bunların hepsi hesaba katıldığında söz konusu gelişmeler, Foucault’ya özneleş(tir)menin geleneksel biçimlerinin ve bedeni ele alma tarzlarının bağlayıcı gücünü kaybettiğini gösterir.

Bu mücadelelerin özgüllüğü, “bireyleş(tir)menin yönetimi”ne (2000a: 330) karşı olmalarıdır. Söz konusu mücadeleler, evrensel olarak geçerli ve bilimsel olarak temellendirilmiş olduğu varsayılan –bedensel deneyimleri, toplumsal cinsiyet ilişkilerini ve yaşam biçimlerini düzenleme iddiasında olan– toplumsal normların bireyleri tabi kılmasını sorgular: “Bunlar bir yandan farklı olma hakkını savunurlar ve bireyleri gerçekten birey yapan her şeyin altını kalınca çizerler. Öte yandan da bireyi ayıran, ötekilerle olan bağlantılarını koparan, toplumsal yaşamı kesintiye uğratan, bireyi kendi içine kapanmaya zorlayan ve kısıtlayıcı bir biçimde kendi kimliğine hapseden her şeyi hedef tahtasına oturturlar” (a.g.e.: 330).

Foucault, iktidar sorusunu göz ardı etmek yerine es-

getirip düzelterek yoluna devam eder. Bir “kırılma”dan söz etmek yerindedir; ancak söz konusu kopuş, iktidarın soykütüğü ile özne kuramı arasında olmaktan ziyade iktidar analitiği içerisindedir. İktidar kavramı reddedilmemiş; ancak radikal bir “kuramsal değişiklik”in nesnesi yapılmıştır (Foucault 1985: 6). Foucault, esasen “itaatkâr beden”leri göz önünde bulundurarak özneliği sorguladığı ve öznelerin oluşumunda disiplinci süreçlerin etkisine vurgu yaptığı önceki çalışmalarının bulgularını düzeltir. Son dönemdeki çalışmalarındaysa yönetim kavramını tahakküm teknolojileri ile “benlik teknolojileri” olarak adlandırdığı şeyler arasındaki bağlantıları analiz etmek için kullanır. “Benlik teknolojileri” terimi, arzulanan belli bir duruma ulaşmak için bireylerin bedenleri, ruhları, düşünceleri vb. üzerinde gerçekleşen bir dizi belirli işlem sonucunda bireylerin kendilerini dönüştürmesini sağlayan tekniklere işaret eder (Foucault 1988).

Bu teknolojiler arasındaki, başkalarına rehberlik etme ile kendini yönlendirme biçimleri arasındaki karşılıklı etkileşim –ki bu nokta tam da yönetim analitiğinin merkezinde yer alır– tam olarak şöyle gerçekleşir:

Kanımca, eğer birisi Batı uygarlığında öznenin soykütüğünü analiz etmek istiyorsa, yalnızca tahakküm tekniklerini değil, benlik tekniklerini de hesaba katmak mecburiyetindedir. Açıkça söyleyelim: Bu iki tür teknik –tahakküm teknikleri ve benlik teknikle-

ri- arasındaki etkileşimi hesaba katmak mecburiyetindedir. Bireylerin birbirini üzerinde uyguladığı tahakküm tekniklerinin bireyin kendi edimlerine rücu ettiği noktaları da dikkate almalıdır. Öte yandan, benlik tekniklerinin rıza ve tahakküm yapılarıyla bütünleştiği noktaları da göz önüne almalıdır. Bireylerin başkaları tarafından yöneltildiği temas noktası, kendilerini yönlendirme biçimlerine bağlıdır ve buna yönetim diyebileceğimizi düşünüyorum. Sözcüğün en geniş anlamıyla alınırsa insanları yönetmek, yöneticinin istediğini yaptırmak için insanlara cebir uygulaması değildir; insanları yönetmek, baskıyı teminat altına alan teknikler arasındaki çatışmaların ve tamamlayıcılıkların yanı sıra benliğin kişinin kendisi tarafından inşa edildiği ya da dönüştürüldüğü süreçleri de içeren çok yönlü bir denge işidir daima (Foucault 1993: 203-204).

İktidarın farklı “düzeyleri” ile yönetsel teknolojilerin merkezî rolüne yapılan vurgu arasındaki kuramsal ayrım, aynı zamanda Foucault’nun iktidar analitiğinin doğurduğu bazı normatif soruları açık hale getirmeye de yardımcı olur. Bu sorular, direnişin temellerine ve eleştirinin saiklerine odaklanır. Jürgen Habermas, Nancy Fraser, Michael Walzer ve Charles Taylor gibi yazarlar Foucault’nun iktidar üzerine yürüttüğü çalışmasının “yekpare bir görecilik” (Taylor 1984: 179) tarafından şekillendirildiğini ileri sürerek itiraz

ederler. İktidarın soykütüğünde “belirli bir normatif tekboyutluluk” (Fraser 1981: 286) olduğu yönünde teşhis koyarlar. Bu isimlerin yorumlarına göre Foucault, tahakküme neden direnmek gerektiğini, itaat etmenin nesinin yanlış olduğunu, neden belli pratiklere direnmemiz gerekirken diğerlerini benimsememiz gerektiğini açıkça belirtmeyi olanaksız hale getiren geniş çaplı bir iktidar kavramını benimsemektedir (Fraser 1981: 283; Habermas 1981; 1987; Walzer 1986).

Foucault, bu türden bir eleştiriye yanıt vermek için iktidar ilişkilerinin birbirinden ayrılamaz iki öğeye dayandığını açık hale getirir. Birincisi, yönetimin analitiği eylemin öznesi olarak “öteki”nin tanınmasını talep eder: “İktidar yalnızca özgür öznelere ve yalnızca bu öznelere ‘özgür’ oldukça uygulanabilir” (2000a: 342). İkinci koşulsa iktidar ilişkilerinin açıklığına ve olumsuzluğuna vurgu yapar: “Bir iktidar ilişkisiyle karşı karşıya kalındığında, pek çok yanıt, tepki, sonuç ve olası buluş alanı açılır” (a.g.e.: 340). Foucault’ya göre A’nın iktidarı B’ye zorla bir şey yaptırmayı ya da her ne yapıyorsa onu yapmaktan alıkoymayı içermez. İktidar kavramı, bireysel aktörlerin vasıflarına bağlı değildir; aksine toplumsal ilişkilerin karmaşıklığına ve olanaklılık alanlarının inşasına bağlıdır. Foucault, eylemin çerçevesinin aşırı şekilde sınırlanıp kısıtlandığı zaman iktidardan söz eder; ancak aynı zamanda başka eylem seçenekleri ve ihtimalleri de

icat edilebilir ya da türetilir. Foucault'ya göre iktidar, bir kişinin eylemleri bir başkasının eylem olanaklarını etkiliyorsa uygulanmış olur: Eğer A'nın eylemleri B'nin eylem alanını dönüştürüyorsa A'nın B üzerinde iktidar uyguladığını söyleyebiliriz (a.g.e.: 340-341).

İktidardan bu genel düzeyde söz etmek, ortaya herhangi bir normatif yargı koymak manasına gelmez. Bazı toplumsal ilişkilerin stratejik oyunlar olarak özgülleşmesi, bunların suçlu görüldüğünü ya da kabul edilebilir veya onaylanabilir olduğunu göstermez. Aynı zamanda bir tarafın zorunlu olarak ötekinin çıkarlarını ihlal ettiği anlamına da gelmez. Mesele böyle olup olmaması değildir; çünkü eylemde bulunanların başkalarının eylemlerini etkileyebileceği ya da belirleyebileceği pek çok yol vardır. Ahlakî tavsiye ya da şiddet kullanımı, akılcı savlarla ya da ideolojik manipülasyonla ikna etme, pedagojik teknikler ve ekonomik sömürü bu yollar arasındadır. Bu ilişkilerin yalnızca bir kısmı sakıncalı bulunabilir: Bunlar, katı asimetrileri ve eşitsizliğin kurumsallaşmış biçimlerini kalıcı hale getirenlerdir (Patton 1998; ayrıca bkz. Kelly 1994; Ashenden ve Owen 1999).

Foucault'ya göre iktidar ilişkileri *per se** iyi ya da kötü değildir, ancak "tehlikeli"dir (bkz. 1997b: 256); çünkü bu ilişkiler daima tahakküm durumlarını pekiş-

tirirler. Yönetimsel teknolojilere ilişkin bir analizin hayati önem taşımasının nedeni de budur. Söz konusu teknolojiler, stratejik oyunların nasıl açık ya da sabit bir biçimde oynanacağını, tahakküm durumlarının nasıl güçlendirileceğini düzenler ya da “özgürlük pratikleri”ne fırsat verilmesini önerir (1997c: 283). Foucault, politik-kuramsal konumunu Habermasçı toplum kuramına yönelerek açık kılmaya çalışır:

Hakikat oyunlarının hiçbir engellemeyle ya da baskıcı etkiyle karşılaşmadan tamamen özgürce dolaşabildiği bir iletişim durumunun var olabileceği düşüncesi bana ütopya gibi geliyor. Bu tam da, iktidar ilişkilerinin kendi başına kötü, kaçıp kurtulmamız gereken bir şey olmadığını görememek manasına geliyor. Eğer iktidar ilişkilerinden bireylerin başkalarının davranışlarını yönlendirmeye, belirlemeye çalışmasını sağlayan stratejiler anlaşılıyorsa, iktidar ilişkisi barındırmayan bir toplum olamayacağını düşünüyorum. O halde sorun, iktidar ilişkilerini bütünüyle şeffaf bir iletişim ütopyasında çözmeye çalışmakla değil, iktidar oyunlarının olabildiğince az tahakküm içerecek şekilde oynanmasını sağlayacak olan hukuk kurallarını, yönetim tekniklerini, dahası ahlakı, *ethos*'u, benlik pratiklerini edinmekle giderilebilir (a.g.e.: 298; vurgu özgün metne ait).

Habermas, Frazer ve diğer eleştirel kuramcılarının çoğu, hak ve mesruiyet sorununa, normlara ve normatifiğe odaklanır. Bu nedenle Foucault'nun yapıtının belir-

leyici, ayırıcı özelliğini ıskalarlar. Foucault için normlar bizatihi soruşturulan tarihsel alanın bir parçasıdır ve bu alanın dışında yer almazlar; bir analiz nesnesinden ziyade bir başlangıç noktası ya da ölçüdürler ve bir çatışmanın sonucudurlar. Normlar, onlara rehberlik edip onları yöneten politik mücadelelerden önce gelen şeyler değildir; aksine bu mücadelelerin içerisinde inşa edilirler ve bu mücadelelerin bir parçası, bir paydırlar.

Foucault'nun ortaya koyduğu çalışmaya sık sık yöneltilen sözde eksiklik ve zayıflık eleştirisi –normatif bir ölçütün eksikliği– o halde tam da bu çalışmanın zenginliğine ve gücüne dönüşür. Fraser ve diğerleri Foucault'nun yapıtındaki paradoksları ve çelişkileri tek tek gösterirken, bunları bir eksikliğin işaretleri olarak görürler: tutarlılıktan yoksun olma, kuram ve pratik arasındaki tezat, sol politik angajmanla nihilistçe ya da pozitivistçe bir düşünme biçiminin bütünleşemeyişi. Ne var ki, bu çelişkiler ve paradokslar hayli önemli bir stratejik amaca hizmet eder; çünkü hukuk söyleminin eleştirisinin kuramsal bir düzeyde dillendirilebilmesini olanaklı hale getirirler. Foucault'nun çalışması paradokslar üretir üretmesine; çünkü *doxa*'ya* karşı mücadele verir; bizi çoktan sabitlenmiş politik sistem içerisinde bir konum almaya davet eden politik düşüncenin

ve toplumsal eleştirinin kalıplaşmış yargılarını sorun-sallaştırabilecek bir yer arar. Bu kalıplaşmaya karşı, Foucault “politikleş(tir)menin yeni şemalarını vücuda getirme”yi (1980c: 190) olanaklı kılan “yeni bir politik tahayyüle” (*nouvel imaginaire politique*) (1994b: 599) katkı sunmak ister.

II. MODERN DEVLETİN SOYKÜTÜĞÜ

“Bizim hatamız, ortada yalnızca durumlar (*states*) varken, Devlete (*State*) inanmamız değil: Bizim hatamız Devlete ya da durumlara inanmamız ve Devleti ya da onun türevlerini yanlış kavradığımız gözlemlerimizi yansıttığımız pratikleri incelemekte başarısız olmamız.”
(Veyne 1997: 162)

Michel Foucault, Collège de France’taki 1978 ve 1979 yılı derslerinde “iktidarın soykütüğü”nün ayrıntılı bir devlet kuramı barındırmadığından yakınan kimi (Marksist) eleştirmenlere yanıt vermişti. Foucault, “vazgeçilebilecek ve vazgeçilmesi gereken, hazmı güç bir yemek olarak” (2008: 76-77) devlet kuramının ardına düşmekten sakındığını ifade etmişti. Öte yandan birkaç tümce sonra şöyle diyordu: “Devlet denetimi altına girme, ‘devletleşme’ (*étatisation*) sorunu ele almaya çalıştığım soruların merkezinde yer alır” (a.g.e.: 77).

Bu bölüm, söz konusu apaçık tezati ele alıyor ve “yönetim analitiği”nin devlet kuramına yaptığı katkıyı soruşturuyor. Burada sergilenen yaklaşım, Foucault’nun “modern devletin soykütüğü” (2007: 354) çerçevesinde geliştirdiği yöntemsel ve kuramsal düşünceleri irdele-

44 meye yönelik. Ayrıca bu girişim üç analitik boyutun izini taşır. Birincisi, devletin oluşumunda politik söylemlerin ve bilginin asli öneminin altını çizen nominalist bir açıklama sunar. İkincisi, yönetimin analitiği, yalnızca maddi değil, aynı zamanda simgesel araçları da kapsayan –benlik teknolojilerinin yanı sıra politik teknolojileri de içeren– geniş bir teknoloji kavramından faydalanır. Üçüncüsü, devleti –bir yandan kamusal ile özel ve devlet ile sivil toplum arasındaki dışsal sınırları tanımlayan, öte yandan da politik kurumlarla devlet aygıtlarının içsel yapısını belirleyen– politik stratejilerin bir aracı ve etkisi olarak kavrar. Bu üç analitik boyutu sunduktan sonra, bu bölümün son kısmında söz konusu kuramsal perspektif, yönetim [*governance*] kavramıyla karşılaştırılacaktır.

Devletin Tarihsel Ontolojisi

Yönetim analitiğinin başlangıç noktası, “devletin ‘yönetimselleşmesi’”dir (Foucault 2007: 109). Foucault’ya göre devlet kurumları eliyle yönetim, verili bir olgudan ziyade olumsal bir politik süreç ve açıklanması gereken tekil bir tarihsel olay olarak kavranmalıdır. Söz konusu sorunsallaştırmayı bir dizi “nasıl” sorusu izler. Devlet, şayet öyle hareket ediyorsa, nasıl tutarlı bir politik güç olarak hareket eder? Devletin bu hayali birliği, pratik açıdan nasıl üretilmiştir? Bir kurumlar ve süreç-

ler çoğulluğu nasıl “devlet” haline gelmiştir? Her nasılsa toplumun ötesinde ve dışında duran ayrık bir varlık olarak devletin apaçık özerkliği nasıl açıklanabilir?

Foucault, bu soruların peşi sıra giderek zaman zaman “hakikatin politik tarihi” ya da “tarihsel nominalizm” (bkz. 1997d: 200; 2000e: 238; 2008: 318) dediği bir analitik çalışma çerçevesi sunar. Söz konusu yönetsel-kuramsal bakış açısı, yalnızca düşünürün 1978-1979 yıllarındaki Collège de France derslerinde söz ettiği “modern devletin soykütüğü”nü değil; aynı zamanda *Hapishanenin Doğuşu* ve *Cinselliğin Tarihi* kitabının ilk cildini de şekillendirir (Foucault 1977; 1980a).¹ Foucault’nun tarihsel nominalizmi, olumlu ve olumsuz bileşenleri içeren eleştirel bir soruşturmadır. Olumsuz bileşenler, kanıtı kendi kendisi olan iddiaların ve evrensel hakikat iddialarının alt üst edilmesiyle yakından bağlantılıdır. “[Tarihsel nominalizm] tarihsel bir sabite, dolayumsuz bir antropolojik haslete ya da kendisini tekbiçimli bir şekilde her şeye dayatan bir apaçıklığa başvurmayı cezbetmenin söz konusu olduğu yerlerde tekilliği görünür kılmak anlamına gelir. Şeylerin ‘o kadar

¹ Foucault’nun tarihsel nominalizmi, Fransız epistemolojisinden, Louis Althusser’in Marksist felsefesinden ve Paul Veyne’in tarihsel çalışmasından aldığı içgörülerin izini sürüp bunları radikalleştirerek klasik nominalizmden ayrılır. Nominalizmin bu iki biçimi arasındaki fark için bkz. Pfaller 1997: 178-183. Ian Hacking de “statik” ve “dinamik” nominalizm arasında benzer bir ayrım önerir (1986, 2004). Ayrıca bkz. Veyne 1997; Dean 1998a.

da gerekli olmadığını' göstermek adına yapar bunu" (2000e: 226; vurgu özgün metne ait). Tarihsel nominalizmin ikinci "kuramsal-politik işlevi", "sonradan kendinden apaçık, evrensel ve zorunlu sayılanı kuran verili bir andaki bağlantıların, karşılaşmaların, desteklerin, engellerin, güç oyunlarının, stratejilerin vb.'nin yeniden keşfedilmesini" içerir (a.g.e.: 226-277).²

Bu ikili manevra, Foucault'nun nominalizminin özgül profilini şekillendirir. Söz konusu yaklaşımın amacı, "devlet" ifadesiyle gönderme yapılan kimi "nesne"ler olduğunu kulak ardı etmek değildir; aksine sorgulanan asıl mesele, bu göndermelerin "devlet" in kendisiyle özdeş olup olmadığıdır. Aslında, evrensel ve tarafsız bir devlet düşüncesinin kendisi özgül bir "devlet etkisi" olarak düşünülebilir. Yönetim kavramı, tarihsel olarak devlet olma durumu [*statehood*] içerisinde konumlanmıştır ve devletin varlık koşulları ile dönüşüm kuralla-

² Mitchell Dean'ın yönetim analitiği tanımına bakınız: "Bir analitik, belli oluşumların [*entities*] altında ortaya çıktığı, var olduğu ve değiştiği özgül koşulların çözümlemesiyle ilgilenen bir çalışma tarzıdır. Bu nedenle –kendimizi yönetme ve yönlendirme biçimlerinin tekilliğini gizlemekten ziyade bunlara dikkat çekmeye çalıştığı için– çoğu kuramsal yaklaşımdan ayrılır. Böylelikle tikel yönetim pratiklerine ideal tiplerin ve kavramların bir örneğiymiş gibi davranmaz. Aynı şekilde, bunları yasa benzeri zorunlulukların bir etkisi olarak görmediği gibi, temel bir çatışkının tezahürleri olarak da ele almaz. Yönetimin analitiği, pratik rejimlerinin ortaya çıkması, sürdürülmesi ve dönüşürdüğü koşulları inceler (1999: 20-21; ayrıca bkz. Gottweis 2003).

rını yansıtır. Yönetimin analitiği, pratik koşulları, devlet olma durumunun ortaya çıktığı, sabitlendiği ve değiştiği biçimler altında inceler. Tarihsel ve politik süreçten önce varmış gibi görünen, muhtemelen bu sürece rehberlik edip onu yöneten bir “nesne”yi bir araya getirip bağlantılandıran farklı “öğeler”in geriye dönük bir biçimde incelenmesidir bu analiz. Nikolas Rose ve Peter Miller’ın dile getirdiği üzere:

Devlet, yönetim sorununun söylemsel olarak kodlanmasının özgün bir yolu; hükmetmenin belli ayırt edici özelliklerine dayanarak “politik alan”ı öteki alanlardan, yani ilişki kurulmak zorunda olunan “politik olmayan alanlar”dan ayırmanın bir yolu; belirli yönetim teknolojilerinin geçici bir kurumsal dayanıklılıkta verili olduğu ve birbiriyle ilişkili olarak belli ilişki türlerini meydana getirdiği özgül bir biçim olarak görülebilir (Rose ve Miller 1992: 176-177; Lascoumes 2004).

47

Foucault’ya göre devlet, politika ve ekonomiyle aynı epistemolojik statüye sahiptir. Bu oluşumlar “var olmayan şeylerdir ve doğru ile yanlış ayıran bir hakikat rejiminin çatısı altında toplanıp gerçekliğe kaydedilirler” (Foucault 2008: 20). Devlet, her zaman hazır ve nazır bir nesne olmadığı gibi, hegemonik pratiklerin yanıltıcı ya da ideolojik etkisine de indirgenemez. Devlet, daha ziyade “etkileşimsel bir gerçeklik” [*réalité de transaction*] (Foucault 2008: 297) olarak, yani –devletin kurumsal

yapısının yanı sıra devlete ilişkin bilgiyi de üreten– dinamik bir ilişkiler ve sentezler bütünü olarak kavram-sallaştırılır. Yönetimin analitiği, hakikat rejimlerindeki süreksizliklerin ve kopuşların peşine düşerek, devletin “tarihsel ontolojisi”ni (Foucault 1997a: 315) soruşturur. Devletin var olmadığı varsayımı, farklı öğelerin ve pratiklerin çok uzun bir süre boyunca tarihsel bir gerçekliğe ve yapısal tutarlılığa sahip olan *devlet* benzeri bir şeyi nasıl olanaklı hale getirdiği sorusuna kapı aralar.³

Bu soruyu yönetim analitiğinin, devletin analizi için “politik bilginin” (Foucault 2007: 363) tarihsel ve sistematik önemini ciddiye alması izler. Tarihsel olarak devlet kurumlarının ortaya çıkışı ve istikrarı bilginin kesintisiz üretimine, dolaşımına, depolanmasına ve bastırılmasına derinlemesine bağlıdır. Modern devletin oluşumu, insan bilimlerinin ortaya çıkışıyla, nüfus ile bireyler hakkında bilgi üretimiyle çok yakından ilişkilidir. Aynı zamanda ulusal toprağın fiziksel konumuna ilişkin bilgiye, yabancı devletlerin güçlü ve zayıf yanları hakkındaki diplomatik ve gizli bilgiye ve nesneleri hesaplanıp programlanabilir kılan bilginin diğer biçimlerine de bağlıdır. Devletin aktörleri ve kurumları istatistikî

³ Bob Jessop'ın ortaya koyduğu üzere: “Kısacası, türeyimsel anlamı içerisinde yönetimsellik üzerine çalışmak, devletin evrensel ya da genel bir özü olduğunu varsaymadan, değişen yönetim pratikleri aracılığıyla ve bu pratikler içerisindeki farklı devlet biçimlerinin tarihsel oluşumunu incelemek demektir” (2007: 37).

açıklamaları, tıbbi uzmanlığı, bilimsel raporları, mimari planları, bürokratik mevzuat ve yönergeleri, araştırmaları, grafikleri vb.'ni politik eyleme yönelik veri ve enformasyon olarak olayları ve oluşumları temsil etmek üzere kullanırlar. Bu “kaydetme aygıtları” (Latour 1986) sorunları tanımlamayı, müdahale alanlarını belirlemeyi, kaynakları hesaplamayı ve politik amaçlara karar vermeyi olanaklı hale getirir (Burke 2000; Vismann 2000; Desrosières 2002; Collin ve Horstmann 2004).

Sistemantik terimler içinde bakıldığında politik bilgi modern devletlerin oluşumunda ikili bir rol oynar. Bir yandan politik ussalıklar, doğası gereği hakikatle ilişkili olan yönetim alanlarını ortaya çıkaran normatif ve bilişsel haritalar sağlar. Devlet kurumları, –yönetilen gerçekliği üzerinde etki etmeye uygun hale getiren– bilgi biçimlerini üretilip çoğaltır. Öte yandan, devlet –politik aktörlerin stratejiler geliştirip amaçları gerçekleştirmesine imkân veren– söylemler, anlatılar, dünya görüşleri ve düşünce tarzları tarafından oluşturulur. Dahası, bu simgesel araçlar bir aktör olmanın ne manaya geldiğini, kimin politik bir özne ve yurttaş olarak nitelenebileceğini de belirler (Nullmeier 1993; Meyer 1999; Steinmetz 1999a; Müller, Raufer ve Zifonun 2002; Hajer ve Wagenaar 2003). Sonuç olarak politik bilgiyi bilimsel akılyürütmeye ve akılcı uslamlamaya indirgemek yanlış anlamaya yol açacaktır; çünkü politik bilgi aynı za-

manda rutin eylemde, kültürel kendinden apaçıklıkta ve normatif yönelimlerde somutlaşır. Bu nedenle devlet yalnızca maddi bir yapı ve düşünme tarzı değil; aynı zamanda canlı ve somutlaşmış bir deneyim, bir varoluş tarzıdır (bkz. Maihofer 1995; Sauer 2001: 110-112).

Bu analitik bakış açısının iki önemli kuramsal me-
ziyeti vardır. Birincisi, devletin oluşumu ile politika
oluşturulması arasındaki yaygın karşıtlık güvenilirliği-
ni yitirir; çünkü devletin oluşumu tekil bir olay değildir,
aksine devlet eyleminin sınırları ve içeriğinin sürekli
olarak müzakere edildiği ve yeniden tanımlandığı bit-
mek bilmez bir süreçtir. Dahası, “tam da devletin yapısı-
nı etkileyen söz konusu ‘politika’lar, hâlihazırdaki dev-
let oluşumu sürecinin bir parçasıdır” (Steinmetz 1999b:
9; Gottweis 2003). İkincisi, bu yaklaşım kuramın inşa
sürecinde gözlemcinin konumunu da işe dahil etmeyi
olanaklı kılar. Politik ve sosyolojik bilgi, birey ile dev-
let, bilgi ile iktidar vb. ikiliklerle işleyerek devlet olma
halinin somut biçimlerinin ortaya çıkması ve yeniden
üretiminde kurucu bir rol oynar. Bu bilgi, olası müda-
hale alanlarının haritasını çıkarmaya yarayan simgesel
bir altyapı sağlar ve aynı zamanda öznelerin devletle
ilişkilerini tanımlayıp bu ilişkileri yaşadıkları kültürel
çerçevenin içerisinde yer alır (Demirović 1998: 49-50;
Mitchell 1991: 94; Rose ve Miller 1992: 182).

Yönetim Teknolojileri: Devletin Maddiliği

“Nasıl” sorularına odaklanmanın gösterdiği üzere, yönetim analitiği politik dönüşümlere ve devlet politikalarına yönelik açıklama yapmanın bir yolu olarak yönetsel teknolojileri inceler. Bu analiz, teknolojileri toplumsal ilişkilerin bir dışavurumuna indirgemek veya toplumu teknolojik belirlenimlerin bir sonucu olarak kavramak gibi iki olası hataya düşmekten kaçınarak teknolojilerin maddiliğini kavramaya çalışan bir teknoloji kavramı önerir.⁴ Dışavurumcu ve belirlenimci açıklamaların aksine yönetim analitiği, teknoloji kavramının kapsamını iki bakımdan genişletir.

51

Birincisi, yönetimin analitiği, yönetsel teknolojilerin çokluğunu ayrı bir yere koyarak öznellik biçimlerinin, toplumsal cinsiyet rejimlerinin ve yaşam tarzlarının pratik açıdan nasıl üretildiğini ele alır. Foucault, eserlerinde dört farklı teknoloji biçiminden söz açar. *Hapishanenin Doğuşu*’nda (1977) ve *Cinselliğin Tari-*

⁴ Andrew Barry (2001: 9) teknoloji ile politika arasındaki ilişkiye dair hayli yararlı bir açıklama sunmaktadır: “Bir teknolojinin politik olabileceğini söylemek, onun geçersizliğini ilan etmek ya da politik bir araç olarak onu mahkûm etmek anlamına gelmez; tasarımının belli toplumsal ve ekonomik çıkarları yansıttığı anlamına da gelmez. Teknoloji politikaya indirgenemez. Aynı şekilde teknik aygıtların ya da insan eliyle yapılmış araçların [*artefact*] ‘toplumsal inşalar’ ya da ‘toplumsal olarak şekillendirilmiş’ olduğu da iddia edilemez: Çünkü toplumsal olan, teknolojiden bağımsız bir biçimde varolabilecek bir şey değildir.”

hi'nin birinci cildinde (1980a) bireysel bedeni disiplin altına sokmaya ya da nüfus süreçlerini düzenlemeye çalışan teknolojileri inceler. Daha sonraki eserlerinde "benlik teknolojileri"ne ve "bireylerin politik teknolojileri"ne dair çalışmalara karşı da duyarlıdır. "Benlik teknolojileri", kişinin kendi kendisine rehberlik etme süreçlerine ve öznelere kendileriyle etik varlıklar olarak ilişkilene yollarına odaklanırken, "bireylerin politik teknolojileri" "kendimizi bir toplum olarak, toplumsal bir varlığın parçası olarak, bir ulus ya da bir devletin parçası olarak tanımamıza yol açan (...) biçimlere" (Foucault 2000b: 404) işaret eder.⁵ Yönetimin analitiği, farklı ve ayrı teknolojilere odaklanarak, mikro ile makro düzeyler, birey ile devlet arasındaki analiz öncesi ayırmadan kaçınır. Bunların ikisini de yönetim teknolojileri olarak kurumsallaş(tır)ma pratikleri ve bireyselleş(tir)me süreçleri şeklinde kavrar. Bu yaklaşım farklı yönetsel teknolojiler arasındaki ilişkileri ele alabilmeyi mümkün kılar. Örneğin, benlik teknolojileri ile politik yönetimin birbirine nasıl eklemlendiği soruşturulabilir (bkz. Foucault 1988; 1993: 203-204).

İkincisi, yönetimin analitiği yalnızca maddi değil, aynı zamanda simgesel araçları da içeren bir teknoloji

⁵ "Yurttaşlık teknolojileri" üzerine ayrıca bkz. Barbara Cruikshank (1999). Mitchell Dean de farklı yönetim teknolojilerine dair sistematik bir açıklama sunmaktadır (1998b: 32-36).

kavramıyla birlikte işler.⁶ Bunun sonucu şudur: Söylemler, anlatılar ve temsil rejimleri, saf semiyotik (göstergesel) önermelere indirgenemez; aksine edimsel pratikler olarak görülürler. Yönetimsel teknolojiler –yetkililerin belli amaçlara ulaşmak için bireylerin ve kolektiflerin kararlarıyla tutumlarına rehberlik edip şekillendirme çabaları vasıtasıyla– pratik mekanizmaların, prosedürlerin, araçların ve hesaplamaların bir araya gelmesini ifade eder. Söz konusu teknolojiler şunları içerir: “inceleme ve değerlendirme yöntemleri; işaretlerle gösterme, numaralama ve hesaplama teknikleri; muhasebe usulleri; belirli yerlerdeki etkinliklerin zamanlama ve aralıklandırma rutinleri; tablo ve grafik gibi sunum biçimleri; çalışma hayatının düzenlenmesi için reçeteler; alışkanlıkların öğretilip yerleştirilmesi için standartlaştırılmış taktikler; yeniden düzenlemeye ve iyileştirmeye yönelik pedagojik, sağaltımsal ve cezalandırıcı teknikler; müdahalelerin gerçekleşeceği mimari biçimler (örneğin, sınıflar ve hapishaneler); ve mesleklere özgü sözdağarları” (Inda 2005: 9; ayrıca bkz. Miller ve Rose 1990: 8; Rose ve Miller 1992: 183).

⁶ Bu konuyla ilgili olarak Gilles Deleuze’e (1988: 39) bakınız: “Foucault’nun makine dediği, soyut mudur yoksa somut mudur? – ‘makine-hapishane’den söz ettiği gibi, makine-okuldan, makine-hastaneden vb.’nden de söz açmaktadır.” Somut makineler iki-biçimli montajlar ya da mekanizmalarken, soyut makineler kayıtdışı diyagramlardır. Başka bir deyişle, makineler teknik olmadan önce toplumsaldır. Ya da, dahası, maddi teknolojiden önce varolan bir insani teknoloji vardır.”

Bu bakış açısının iki kuramsal içerimine bir kez daha dikkati çekelim: Bir yandan yumuşak ile sert, maddi ile simgesel teknolojiler, politik teknolojiler ile benlik teknolojileri arasındaki ayrım giderek kırılganlaşmaya başlıyor. Yönetimin analitiği, çoğu zaman sistematik bir biçimde birbirinden ayrılan öğelerin dinamik karşılıklı etkileşimini soruşturan bütünleşik bir açıklama getirir. Öte yandan, bu kuramsal bakış açısı, kurumsal bir birlik olarak devletin yapısal ve örgütsel nitelikleriyle sınırlandırılmış bir devlet aygıtı kavrayışını sorgular. Yönetimin analitiği, kurumları teknolojiler olarak kavrayan bu “kurum-merkezli” (Foucault 2007: 116) açıklamayı tersine çevirir. Bu analitik, kurumları bir başlangıç noktası olarak almak yerine kurumsal düzenlemelerde somutlaşan ve sabitleşen teknolojilere odaklanır. Yönetimin analitiği, politik dönüşümleri özerk bir devletin politikalarına dayandırmak yerine, onların izini yeni teknolojilerde ve “bağımsız bir devlet aygıtının toplumdan ayrı görünme olanağını” (Mitchell 1991: 92) sağlayan bilgi biçimlerinde sürer.⁷

Stratejiler ve Devlet Etkileri

Yönetimin analitiği, devleti politik stratejiler ile toplumsal iktidar ilişkilerinin bir etkisi ve bir aracı olarak kavrar. Devlet stratejilerin bir *etkisidir*; çünkü –politik

⁷ Daha detaylı bir açıklama için Timothy Mitchell’in devlete ilişkin yeni-kurumsalcı kavramlara yönelik eleştirisine bakınız (1991: 91-94; ayrıca Foucault 2007: 119-120).

eyleme öncel olan– homojen, sabit bir aktöre indirgenemez. Aksine, *devlet* çatışan ve karşıt yönetsel pratiklerin boy göstermesi ve karmaşık bir sonucu olarak anlaşılmalıdır. Bob Jessop'ın devlet tasarılarının çokluğu düşüncesi, bu noktayı faydalı bir biçimde aydınlatır. Jessop bize “birisinin devlet hakkında belli terimlerle nasıl ve ne ölçüde konuşabildiğinin aslında az ya da çok özgül ‘devlet tasarıları’nı gerçekleştirmek için verilen olumsal ve geçici mücadelelerin sonucuna bağlı olduğunu” (Jessop 1990: 9; 1996) hatırlatmakta haklıdır. Tıpkı devlet tasarıları gibi “yönetim sanatları” da politik kuramların veya soyut ideolojilerin nesnesi değildir; aksine bunlar yönetsel eylemin amaçlarını belirleyen ve sürekli düşünmeyle düzenlenen pratikler rejiminin ayrılmaz bir parçasıdır (bkz. Foucault 2008: 2). Ne var ki, devletin temelini yönetsel pratikler ağı içerisinde bulması, devletin –ondan vazgeçebileceğimiz– ikincil bir kategori olduğu manasına gelmez. Aksine, devlet stratejik bir konumu işgal eder:

Günümüz toplumlarında devletin basitçe iktidarın özgül durumlardaki uygulanma biçimlerinden biri olmadığı –hatta belki de en önemlisi olsa dahi–; aksine, belirli bir şekilde, iktidar ilişkilerinin diğer bütün biçimlerinin de devlete gönderme yapmasının mecburi olduğu kesindir. Ne var ki bu, söz konusu iktidar ilişkileri devletten türediği için değil, aksine

iktidar ilişkileri günbegün daha fazla devlet denetimi altına girdiği için böyledir. (...) Burada “yönetim” sözcüğünün daraltılmış anlamını kullanarak, iktidar ilişkilerinin gitgide yönetimselleştiği, yani devlet kurumları biçiminde veya devlet kurumlarının kanatları altında incelikle detaylandırıldığı, ussallaştırıldığı ve merkezileştiği söylenebilir (Foucault 2000a: 345).

Bu stratejik yaklaşım, devlete ilişkin hukuki anlayışın ötesine geçer. Devlet, ne toplumsal bir sözleşmenin sonucudur ne de Antonio Gramsci’nin hegemonya kavramıyla önerdiği üzere yönetilenin “etkin rıza”sına dayanır; aynı zamanda sınıflar, toplumsal cinsiyet ya da diğer grup kimlikleri arasında varılan bir uzlaşma olarak da anlaşılamaz. “Uzlaşma”, “rıza” ya da “sözleşme”, stratejik eklemlenmenin kökeninde bulunmaktan ziyade bu eklemlenmenin yol açtığı sonuçlardır. “Bu kategoriler verili olgular olmaktan ziyade açıklanmaya muhtaçtırlar” (bkz. a.g.e.: 340-348). Devleti hukuki kategoriler içerisinde kavramak yerine, daha önce varolmayan kolektif bir iradeyi inşa eden stratejik ilişkilerin mantığı içerisinde kavramalıyız. Sözleşme, uzlaşma ve rıza tasarımları devlet eyleminin dinamiklerini ve dönüşümlerini anlamak için yetersiz kalırken, bu hususta aktör-ağ kuramı içindeki çeviri kavramı çok daha yardımcı olabilir. Hobbesçu toplumsal sözleşme modeline ve politik egemenlik kavramına yönelttikleri eleştirilerinde

Michel Callon ve Bruno Latour “bir çeviri sosyolojisi” önerirler. Onlara göre bu sözleşme yalnızca genel çeviri fenomeninin özgül bir örneğidir. İkili, çeviriden “bir aktör ya da gücün başka bir aktör ya da güç adına konuşabilme veya eyleyebilme yetkisini edinmesini ya da bu yetkinin kendisine yönelmesini sağlayan bütün müzakereleri, ayartmaları, hesaplamaları, ikna çabalarını ve zorlama eylemlerini” (Callon ve Latour 1981: 279) anlar. Bu perspektiften çeviri, zaten varolan bir metnin ya da iradenin bir diğerine doğru aktarımı anlamına gelmez; daha farklı bir anlamı vardır: Çeviri, başkalarının ne söyleyip ne istediğini, yapıp etmelerini neden o şekilde yaptıklarını kendi dilinde ifade ederek, söz konusu metni ya da iradeyi üretir (Callon 1986: 223-224).

Bununla birlikte devlet, yalnızca bir etki değildir; aynı zamanda stratejik eylem için bir alan ve bir araçtır da. Devlet, içerisi ile dışarısı, devlet ile devlet-olmayan arasındaki ayrımı belirleyen bir sınır rejimi kurduğu sürece stratejilerin bir *aracı* olarak hizmet eder. Bu sınır basit bir biçimde dışsal ve bağımsız iki alanı ayırmaz; aksine iktidara kaynak temin eden içsel bir ayırım olarak işler. Özel ile kamusal, yerli ile yabancı vd. arasındaki yapısal boşlukları tesis eden ve yeniden üreten ayrımsal bir sınır rejimi inşa eder (Mitchell 1991: 89-91; bkz. Valverde 1996: 367-369). Sonuç olarak, özel olduğu düşünülen bazı aktörler ve süreçler, ayrıcalıklı

bir rolü güvence altına almış olabilirler ya da bundan farklı olarak, finansal ve kurumsal kaynakların yanı sıra yasal korumadan da yoksun kalabilirler –ekonomik ve ideolojik açıdan sömürülmeye yatkın “çıplaklık” gibi (bkz. Agamben 1998). Batı toplumlarındaki yasadışı göçmenlerin durumu ve ailedeki erkek şiddeti bu durumun örneklerindendir. Bu örneklerden ikincisini ele alan feminist devlet kuramı, modern devlet olma halinin “ikili bir yüz”ün (Sauer 2004: 117) damgasını taşıdığını gözlemlemiştir: Devletin elindeki meşru şiddet araçlarının tekelleştirilmesi ve merkezileştirilmesi, babanın ailenin diğer üyeleriyle ilişkilerinde fiziksel şiddet kullanma hakkına denk düşer.

Son olarak devlet, aynı zamanda stratejik bir eylem alanıdır. Asıl rengini maddiliğinden alan devletin içyapısı, Bob Jessop’ın Nicos Poulantzas’ın toplumsal bir ilişki olarak devlete dair açıklamasından (1977) devşirdiği “stratejik seçicilik”le tanımlanır. Bu terim, devletin farklı politik güçlerin kendi stratejilerini izleyip hedeflerini gerçekleştirme kapasiteleri üzerinde farklı etkiler yaratabilme vasfına gönderme yapar (Jessop 1990: 9-10). Söz konusu seçiciliğin ilişkisel niteliğini vurgular ve varolan kurumsal yapılar tarafından dayatılan sınırlamalara odaklanır. Jessop, bunu şöyle ortaya koyar: “Belirli devlet biçimleri, diğerlerine göre bazı stratejilere ayrıcalık tanır; diğerlerine göre bazı güçlere, bazı

çıkarlara, bazı zaman tercihlerine, bazı ittifak olanaklarına erişimi ayrıcalıklı kılar. Devletin belli bir türü, verili bir devlet biçimi, verili bir rejim biçimi, devlet iktidarını ele geçirmek için benimsediği stratejilere uygun olarak başka güçlerdense bazı güçlere çok daha kolay erişebilir” (a.g.e.: 10). Müdahale tarzları ve kaynaklar devletin yapısını şekillendirdiğinden ötürü belli bir devlet türü, ötekilere kıyasla bazı ekonomik ve politik stratejileri gerçekleştirmeye daha uygundur. Bununla birlikte, söz konusu yapı politik stratejilerin başarısını ya da başarısızlığını belirlemez. Bu ayırıcı etki, devlet aygıtlarına kendiliğinden kazınmamıştır; aksine –devlet aygıtına yönelen farklı güçler tarafından benimsenen devlet yapıları ile stratejileri arasındaki– dinamik ve hareketli etkileşimlerin bir sonucudur (a.g.e.: 260-262).⁸

Sözünü ettiğim “strateji mantığı”nın (Foucault 2008: 42) iki önemli sonucunu tekrardan vurgulamama müsaade edin: Birincisi, devlet olmanın stratejik boyutunu ciddiye alırsak, devlet kuramını yakından ilgilendiren bir dizi soru ve sorun ortaya saçılır. Bu soru(n)lar, genellikle “özel” [alana ait -ç.n.] olarak görülür; özel alanı devlet müdahalelerin dışında korunaklı ve ayrı bir alan olarak düşünme, devletin iktidarının tanımlanıp düzenlemesinin bir nesnesi olduğunu kavrayamama hata-

⁸ Jessop’ın, Poulantzas ve Foucault’nun devlet analizlerini karşılaştırmasına bakınız (2004).

sıdır bu. Yönetimin analitiği, hangi kimlik biçimlerinin devlet tarafından kabul edilebilir, verimli görüldüğünü ya da aksine yine devlet tarafından engellendiğini ve hatta bastırıldığını sorgular. Hangi toplumsal cinsiyet rejimi, devlet olmanın somut biçimleriyle bütünleşir? Hangi cinsellik düzenekleri, hangi aile ve yeniden üretim biçimleri destek görür ya da marjinalleştirilir ve hatta bastırılır?

İkincisi, yönetimin analitiği hem devlete ilişkin pozitivist açıklamaların hem de devlet kategorisinden tümünden vazgeçebilen kuramların sınırlarının ötesine geçer. Önceden var olan ve politik süreçleri belirleyen bir kaynak özne düşüncesini sorgusuzca kabul etmeyen ve devletin *belirli bir devlet* olarak geçtiği bir devlet yaklaşımı ileri sürer. Devletçi açıklamayı da politik ve sosyal gerçekliğin karmaşıklığıyla örtüşmeyen bir ideoloji ya da mit olarak, elinin tersiyle bir kenara itmez. Yönetimin analitiği, devletin apaçık özerkliği ile devlet-toplum ayrımını benimsemeyi zorunlu olarak reddetmenin de bir adım ötesine geçer. Bu analiz yalnızca devlete ilişkin “idealist” açıklamaları eleştirmekle kalmaz; aynı zamanda bir yandan özerk devlet “miti”nin toplumsal ilişkiler içerisinde nasıl üretildiğini ve yeniden üretildiğini açıklamaya çalışırken, öte yandan da bu mitin devletin düzenleyici ve ayrılmaz bir parçası olmayı nasıl sürdürdüğünü araştırır.

Yönetimsellik ve Yönetişim

Yönetimin analitiği, devletin dönüşümleri ve politikalarına dair çağdaş açıklamalara yön veren yönetim [governance] söyleminin bazı kuramsal kör noktalarını aşmamızı sağlar. “Yönetişim” terimi, siyaset bilimine ve örgütlenme kuramına 1980’lerde akademik bir terim olarak girmişti. Terim alana girdiğinden beri hızlı bir yükseliş çizgisi izlemiş ve günümüzde, birbirine bağımlı etkinliklerin her türden karşılıklı düzenlenmesine gönderme yapan “her şeyi kapsayan bir terim” (Smouts 1998: 81) veya “kullanıla kullanıla muğlaklaşan” (Jessop 1998: 29) bir sözcük haline gelmiştir.⁹ Sözcük en genel anlamıyla alınırsa küresel, ulusal, yerel ya da örgütsel düzeydeki denetim, düzenleme ve yönetim sorunları için ortaya konan her türden strateji, süreç, prosedür veya program manasına gelmektedir. Yönetişime dair bilimsel literatür, kamu yönetimi ve kamu düzeninden uluslararası ilişkilere, Avrupa yönetiminden kurumsal yönetime kadar uzanır (Kooiman 1993; Marks vd. 1996; Prakash ve Hart 1999; Willke 2007). Yönetişim, yönetmenin “kurumları”ndan “süreçleri”ne doğru analitik ve kuramsal odaklanmada bir kaymayı içerir; ay-

⁹ Anne Mette Kjær (2004: 1-2) 1986 ile 1998 yılları arasında “yönetişim” sözcüğünün *Social Sciences Citation Index*’te listelenen 1.774 makalede görüldüğüne işaret eder. 1999’dan 2002’ye kadar geçen üç yılda ise “yönetişim” terimi 1.855 kayıta geçerken, 2003 ila 2009 yılları arasında 8.908 makalede boy gösterir.

rica devlet egemenliğindeki tutulmayı ya da erozyonu ilan eder. Çeşitli bürokrasiler, örgütler ve kurumlar arasında ortaya çıkan kamusal-özel işbirliklerini ve politika ağlarını tespit ederek, politik yetkililer ile toplumsal ve ekonomik aktörler arasındaki giderek büyüyen karşılıklı bağımlılığı açıklar. Yönetişim, daha önce ulus devlet açısından tanımlanan pratiklerin ulus-üstü düzeye (örneğin, Avrupa Birliği veya Birleşmiş Milletler) doğru kaymasını kuşatırken, yönetim literatürü de devletin yanı sıra cemaat, örgütler ve piyasa gibi önemli başka toplumsal düzenleme mekanizmaları olduğunun altını çizer (Rose 1999: 15-17; Benz 2004).

Yönetişim söyleminin yönetimin analitiğiyle paylaştığı pek çok tema ve konu vardır. Birincisi, her iki yaklaşımın ortak özelliği “nasıl” sorularıyla ve –politikayı anlamak için tutumlara, zihniyetlere ve kanaatlere yoğunlaşan politika çalışmalarından ayrılan– yönetsel pratiklere odaklanmakla ilgilenmeleridir. İkincisi, hem yönetim hem de yönetsellik, politik analizin kapsamını devlet ve kurumsal politika alanının ötesine taşır. Her ikisi de “devletin ötesindeki politik iktidarı” (Rose ve Miller 1992), yani okul, hapishane ya da aile gibi açık bir biçimde politik olmayan alanları yapılandıran iktidar biçimlerini soruştururlar. Üçüncüsü, iki kuramsal açıklama da asıl rengini iktidarın ilişkilere dayalı olarak kavranılmasından alır. İktidar, yalnızca belli kurumsal

alanlara “yerleşmiş”, sabit ve değişmez bir oluşum olarak kavranamaz; aksine hareketli ve esnek bir etkileşimin yanı sıra ilişkilere dayalı bir ağın sonucu olarak da anlaşılmalıdır (Walters 2004: 31-33).

Yine de bu benzerliklere karşın yönetim söylemi ile yönetim analitiği arasında temel varsayımlar ve kuramsal yönelimler bakımından önemli farklılıklar vardır. İlk fark, yönetişimin nesnelerinin ontolojik statüsüyle ilgilidir. Bob Jessop’un işaret ettiği üzere “yönetişim literatürünün büyük bir çoğunluğu, yönetişimin nesnelerinin özgül yönetim mekanizmaları vasıtasıyla ya da bu mekanizmaların içinde gerçekleşen koordinasyonlarında daha önceden mevcut olduğunu varsayar” (2003: 6). Politikaya yönelik bu gerçekçi yaklaşım, yönetim analitiğinde yer alan nominalizmle karşıtlık içindedir. Yönetimin analitiği, yönetim ile nesneleri arasında dışsal bir ilişki olduğu varsayımından yola çıkmaz; aksine, yönetimin etkin bir biçimde kurucu faillele, kimliklerle ve çıkarlarla ilişkili olduğunu teşhis eder.

Bu da bizi yönetim literatüründe politikanın oynadığı rolle ilişkili olan ikinci farka getirir. Yönetişim söylemi diyaloga, katılıma ve “yönetilen”in temsiline vurgu yapar. Sık sık göz ardı edilen çıkarlara bir görünürlük kazandırmaya ve kamusal alanı “ortaklar” ya da “hissedarlar” olarak anılan bütün toplumsal [social] ve ekonomik aktörlerin dahil edildiği ve görüşüne

başvurulduğu bir çizgiye kadar genişletmeye çalışır. Bununla birlikte, artan demokratikleşme beklentisine ilişkin ciddi şüpheler vardır. Yönetişim literatürü, stratejik seçeneklerin ve politik alternatiflerin rolünü görmezden gelerek, politik kararların tarafsız olgulara ya da ussal savlamalara dayandığını varsayar. Sonuç olarak, farklı toplumsal gruplar ile sınıflar arasındaki temel çatışmaların önemini azaltır veya politik çıkarlar ile amaçlar arasındaki çelişkileri önemsiz gibi gösterir. Bu nedenle de haklı bir biçimde “tahakküm sosyolojisine özgü olan politik süreçlerin analizindeki kimi önemli noktaları gözden kaçırmakla” eleştirilmiştir (Mayntz 2004: 74; Smouts 1998). Örneğin, küresel yönetime ilişkin literatürün büyük bir kısmı, küreselleşmeden kâr edenlerle “modern” ya da “iyi” yönetimle köprü kuramayanlar arasındaki politik ve toplumsal ayrılıkları hafife alıp kanıksar. Bu bakış açısından yoksulluk ve zenginliğin birbiriyle bir âlâkası yoktur ve ekonomik büyüme, ekolojik endişeler, politik demokrasi, toplumsal dayanışma, sağlıklı yaşam vb. –yerleşik politik ve toplumsal yapılarda hiçbir kökten değişikliğe gitmeksizin– aynı ölçüde halledilebilir görülmektedir (Brunnengräber ve Stock 1999; Rucht 2001; Brand 2004). Yönetimin analitiği, politik çatışmaların ve meydan okumaların kurucu rolüne vurgu yapan stratejik bir açıklamayı desteklerken, yönetim

söylemi “çatlakları” en aza indirmeye çalışır ve “politika karşısı bir politika” tarafından şekillendirilir (Walters 2004: 33-37; Hirst 2000; Mouffe 2005).

Bunu, yönetim söyleminin, idare etme ve yönetmeye ilişkin teknokratik bir modeli desteklemesi izler. Bu özellik, yönetimin analizinden ayrılan yönetim söyleminde üçüncü bir noktayı işaret eder. Yönetim literatürünün büyük bir kısmı, ağırlıklı olarak belirli bir üst-anlatıya dayanır. Yönetim, düzenlemenin devlet merkezli ve hiyerarşik biçimlerine karşı çok-düzeyle, şebekeleşmiş, işbirliğine açık, heterarşik alternatiflerini talep eden giderek artan toplumsal karmaşıklığa politik bir yanıt olma iddiasındadır (Jessop 1998).¹⁰ Gelgelelim bu açıklama, geçmişin oldukça çarpıtılmış bir imgesini yansıtır ve “dolaylı” mekanizmaların yanı sıra işbirliği ve dahil etme biçimleri tarafından yönetilen en müdahaleci refah devletlerinde bile görülen çok yönlü yordamları göz ardı eder: “Yönetim kuramı, savaş sonrası refah devletinin gücünün biraz abartılmış bir biçimde kavranmasıyla işler. Bu da, ‘idare etme’, ‘düzenleme’ ve genellikle ‘yeni’ yönetim başlığı altında toplanan dolaylı denetim fenomenlerinin çoğunun öneminin ve yeniliğinin gereğinden fazla vurgulanması sonucunu doğurur” (Walters 2004: 38). Devletlerin “bü-

¹⁰ Avrupa yönetiminde “karmaşıklık”ın bir soykütüğü için bkz. Barry ve Walters 2003.

tün” (henüz “parçalanmamış” ve “merkezsizleşmemiş”) olduğu bir zamanın karikatürü, belirleyici bir tarihsel kırılma iddiasının arka planı olarak hizmet eder. Toplumsal dünyanın artan karmaşıklığına –finansal ve diğer piyasaların küreselleşmesi, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin önemi, üretimin yeni biçimlerinin ortaya çıkması vb.’ne– yönelik teşhis, “politikanın sonu” ve –artık derin çatışmalar ve karşıtlıklar tarafından yönetilmeyen– “ideoloji sonrası” bir dünya düzeni düşüncesiyle bağlantılıdır. Bu görüş uyarınca yönetişim, radikal alternatifleri olmayan bir dünyanın idare edilip düzenlenmesi hakkındadır ve sorun yönetimine ilişkin “ussal”, “sorumlu” ve “etkili” araçlar bulma çabası tarafından diri tutulmaktadır. Bu yorum, stratejik çıkarları teknolojik kaygılara indirgemektedir; bu tür bir okumada politika yalnızca bir karmaşıklık mantığının emrettiklerini takip etmekle görevli gibi görünmektedir. Bu teknokratik ve yönetimci [*managerialist*] yaklaşımın aksine yönetimin analitiği, politik bilginin işlevi ve politika ile teknoloji arasındaki içsel bağlantı hakkında çok daha düşünümseldir. Yönetimin analitiği, “karmaşıklık” anlatısını görüldüğü gibi ele almaz; yönetmenin belirli bir tarzı olarak yönetişimi oluşturup meşrulaştırmada oynadığı rolü araştırır (a.g.e.: 40-41).

Yönetimin analitiğinin bakış açısından yönetişim söylemi, devlete dair liberal bir anlayışın içerisinde

sıkı sıkıya köklenmiş tikel bir “yönetim sanatı”nı temsil eder. Politik uzlaşya, karşılıklı uzlaştırmaya ve kolektif sorun çözmeye vurgu yapar ve eşgüdümü, işbirliğini ve uyumluluğu besleyen mekanizmaları araştırır. Yönetişim söylemi, temel politik antagonizmaları ve karşıtlıkları, farklı ancak uzlaştırılabilir çıkarlara eklemleyerek usule ilişkin ayarlamalara dönüştürür. Stratejik karşılıklı cepheleşmeleri, bir karara varmak ya da bir programı uygulamaya koymak için gereken çeşitli “girdiler” olarak kavrar. Bu kavramsal çerçevede çatışmalar toplumsal düzene bir tehdit olarak görülmez; aksine toplumsal ilerlemenin araçları olarak düşünülürler: “Yönetişim (...) liberal asimilasyon oyununun uzamını işaretler. Pek çok politik söylem, politik dönüşümün faileri olarak antagonistik güçlerin alanına eklemelenmeye çalışırken, yönetim bunları kolektif kendini yönetme ve düzenlenmiş toplumsal ayarlamalar oyunundaki ‘ortaklar’ olarak çerçeveye dahil etmeye çalışır” (a.g.e.: 35).

Dahası, yönetim söyleminin büyük bir kısmı halen devlet ile toplum arasındaki ikiliği benimsiyormuş gibi görünmektedir. Yönetişim sıklıkla, devlet kurumlarının altındaki ve politik otoritelerin (“yönetimin”) yeterliğinin ötesindeki gayriresmi ayarlamalar ve karar verme süreçlerine odaklanılarak, bariz bir biçimde devlete karşı mesafeli durmayla tanımlanmaktadır.

Bu yaklaşımın destekçileri, devlet tarafından gerçekleştirilen hiyerarşik müdahaleler ile merkezlesmiş toplumsal mekanizmaları, iki alan arasındaki ağları ve karşılıklı bağılıkları keşfederek, katı bir biçimde birbirinden ayırırlar. Yönetimin analitiğiye bunun aksine, devleti yönetsel pratiklerin ayrılmaz bir parçası olarak ele alır; devlet, söz konusu pratiklerin bir aracı ve etkisidir, temeli ya da muadili değildir. Bundan da devlet ile sivil toplum arasındaki karşıtlığın evrensel bir olgu olmadığı; ancak yönetsel pratiklerin içsel ve olumsal bir ögesini kurduğu ortaya çıkar. Bu yoruma göre yönetim söylemi, Foucault'nun daha önce –devleti kurumsal bir toplanma ve hiyerarşik bir yapıya indirgemenin paradoksal bir sonucu olan– “devlet sorununa gereğinden fazla kıymet vermek” (2007: 109) olarak tanımladığı şeyin bir örneğidir. Wendy Larner ve William Walters'ın ortaya koyduğu üzere: “Yönetimsellik, küresel yönetim literatürünün sık sık boşladığı belirli türden bir tarihsel bakış açısı sunabilir. Bu yaklaşım, küresel yönetimi yönetmenin özel bir teknolojisi olarak görebilir ve liberal politik aklın çok daha uzun vadeli gidişatı içerisine yerleştirebilir” (2004: 16-17; ayrıca bkz. Crowley 2003).

Ne var ki, yönetimin analitiği yalnızca yönetim söylemine ilişkin eleştirel bir açıklama önermez; aynı zamanda uygunsuz tespitlerden [*inverse fixation*] mus-

tarip yaklaşımların bazı hatalarını faş eder. Yönetişim söylemi, devleti sıklıkla hiyerarşik ve bürokratik bir aygıt olarak karikatürleştirirken, küreselleşme karşıtı söylem ve yönetimin neo-liberal tarzlarına ilişkin bazı eleştirel açıklamalar, güçlü ekonomik aktörlere karşı kamunun çıkarlarını savunan bir aktör olarak ulus devlete dair nostaljik bir imgeyi sahneye davet etme eğilimindedir (bkz. örneğin, Bourdieu 1998). Bu türden bir analizin asıl sorunu, küresel ekonomik rejimler tarafından erozyona uğratıldığı varsayılan toprağa dayalı bir ulus devlet anlayışıyla kafaları meşgul ederek devleti tözselleştirmesidir. Birlikte ele alındıklarında analizin bu iki karşıt biçimi, ilginç bir kuramsal-politik kümelenmeyle sonuçlanmaktadır. Kimi uzmanlar, yeni küresel ekonomik güçlükler ışığında politik aygıtların küçültülmesini ve devlet işlevlerinin kapsamlı bir kuralsızlaştırma ve özelleştirmeye tabi tutulmasını içeren “yönetimin yeniden keşfi”ni (Osborne ve Gaebler 1992) talep ederken; diğerleri, yurttaşları küreselleşmenin olumsuz yönlerinden korumak için “ekonomik dehşet”e (Forrester 1999) direnecek bir devleti yardıma çağırmaktadır. Bu yaklaşımların ikisi de –devletin ve ekonominin kendilerini yeni yollarla yeniden yapılandırdığı ve yeniden icat ettiği gerçeğini hesaba katan– ilişkisel, teknolojik ve stratejik bir yaklaşımın zorunluluğunu kavramaktan uzaktırlar. Her ikisi de, devlet

ile ekonomi, küresel ile yerel arasındaki ilişkileri ve kuramsal bir dikkat gerektiren kategorileri kavramakta başarısız olduklarından, ulus devleti önceden inşa edilmiş ve değişmez bir biçim olarak görme konusunda ısrarcıdırlar (Perry ve Maurer 2003).

Hazmı Güç Bir Yemek?

Bu bölüm, Foucault'nun "uzak durulması gereken hazmı güç bir yemek" olarak devlet kuramının peşine düşmekten kaçındığına dair değinisiyle başlamıştı. Aynı zamanda Foucault "modern devlete dair bir soykütük"ten fazlasını sunmadığını ileri sürer. Yönetim analitiğinin devlet kuramına ne önerebileceğini belirleyebilmek için bu apaçık tezatı ele alacağım.

Foucault'nun yönetim analitiği, disiplin ve normalleştirme sorunlarında da merkeziliğini koruyan "iktidarın mikrofiziği"ni (Foucault 1977: 28) "makro-iktidar düzeyi"yle (2008: 358) birleştirir. Bu yaklaşım, iktidar ilişkilerinin devlete indirgenmeksizin tarihsel olarak devlet biçimi altında nasıl yoğunlaştığını soruşturur. Bu soruşturma hattını izleyen Foucault için devlet, "çoklu yönetimsellikler rejiminin hareketli bir etkisinden başka bir şey değildir. Doğrudan devlet sorununu sorgulamayı bırakıp onun dışına çıkarak, yönetimsellik pratikleri temelinde devlet sorununu düşünmeyi (...) önermemin nedeni budur" (a.g.e.: 77-78). Foucault

“devletin yönetimselliği”ne (2007: 109) odaklandığında, yönetimin –devlet yetkilileri ve aygıtları tarafından kullanılabilecek ya da uygulanabilecek– bir teknik olduğunu varsaymaz; bunun yerine, devletin kendisini toplumsal iktidar ilişkilerinin dinamik ve olumsal bir biçimi olarak kavrar.¹¹

Daha önce iddia ettiğim üzere, yönetimin analitiği, çoğullaşma ve merkezsizleşmenin üçlü hareketi tarafından şekillendirilir. Foucault bu üçlü hareketi şöyle tarif eder:

Kısacası, teknolojilere dair bir bakış açısından analiz etmek için iktidar ilişkilerini kurumdan kurtaran; aynı zamanda işlevden de ayırıştırarak stratejik bir analiz içerisinde ele alan; nesnenin önceliğinden kurtararak da bilme alanlarının, sahalarının ve nesnelerinin oluşumuna ilişkin bir bakış açısı içerisinde yeniden konumlandıran bir girişim (...) gereklidir (a.g.e.: 118).

Nesne yerine pratikler, işlev yerine stratejiler ve kurum yerine teknolojiler... Bu yaklaşım kesinlikle hafif bir atıftırılmazlık değildir; ancak, olsa olsa, politik analiz

¹¹ Bu analitik çerçeve ışığında yönetimsellik “devlete aynı zamanda hem içsel hem de dışsaldır; çünkü neyin devletin alanı içerisine girmesi, neyinse girmemesi gerektiğine; neyin kamusal, neyin özel olduğuna; neyin devletin yetkisi dahilinde olup olmadığına vb.’ne dair sonu gelmez tanımlamaya imkân sağlayan bu yönetim taktiğidir. O halde, eğer isterseniz tabii, devletin hayatta kalması ve sınırları, yönetimselliğin genel taktikleri temelinde anlaşılmalıdır” (2007: 109).

ve eleştiri için yeni yönelimler ve araştırma sahaları açmanın yanı sıra mevcut politik ve toplumsal dönüşümlere dair daha iyi bir kavrayış sağlayan bir devlet kuramının tarifi olabilir.

KAYNAKÇA

- Agamben, Giorgio (1998) *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Stanford: Stanford University Press [Türkçesi: *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*, çev. İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı, 2001].
- Allen, Barry (1991) "Government in Foucault", *Canadian Journal of Philosophy* 21(4): 421-440.
- Ashenden, Samantha ve David Owen (ed.) (1999) *Foucault contra Habermas: Recasting the Dialogue between Genealogy and Critical Theory*. Londra: Sage.
- Barry, Andrew (2001) *Political Machines. Governing a Technological Society*. Londra: Athlone Press.
- Barry, Andrew ve William Walters (2003) "From EURATOM to 'Complex Systems': Technology and European Government", *Alternatives* 28: 305-329.
- Benz, Arthur (2004) "Einleitung: Governance – Modebegriff oder nützliches sozialwissenschaftliches Konzept?", Arthur Benz (ed.) *Governance – Regieren in komplexen Regelsystemen. Eine Einführung* içinde s. 11-28. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Bourdieu, Pierre (1998) *Acts of Resistance: Against the New Myths of Our Time*. New York: The New Press.
- Brand, Ulrich (2004) "Governance", Ulrich Bröckling, Susanne Krasmann ve Thomas Lemke (ed.) *Glossar der Gegenwart* içinde s. 111-117. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

- Brunnengräber, Achim ve Christian Stock (1999) "Global Governance: Ein neues Jahrhundertprojekt?", *Prokla* 29(3): 445-468.
- Burchell, Graham (1993) "Liberal Government and Techniques of the Self", *Economy & Society* 22(3): 267-282.
- Burke, Peter (2000) *A Social History of Knowledge: From Gutenberg to Diderot*. Cambridge: Polity Press [Türkçesi: *Bilginin Toplumsal Tarihi*, çev. Mete Tunçay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013].
- Callon, Michel (1986) "Some elements of a sociology of translation: domestication of the scallops and the fishermen of St. Brieue Bay", John Law (ed.) *Power, Action and Belief* içinde s. 196-233. Londra: Routledge & Kegan Paul.
- Callon, Michel ve Bruno Latour (1981) "Unscrewing the big Leviathan: how actors macrostructure reality and how sociologists help them to do so", Karin Knorr-Cetina ve Aaron V. Cicourel (ed.) *Advances in social theory and methodology: Toward an integration of micro- and macro-sociologies* içinde s. 277-303. Boston: Routledge & Kegan Paul.
- Collin, Peter ve Thomas Horstmann (2004) *Das Wissen des Staates. Geschichte, Theorie und Praxis*. Baden-Baden: Nomos.
- Crowley, John (2003) "Usages de la gouvernance et de la gouvernementalité", *Critique Internationale* 21: 52-61.
- Cruikshank, Barbara (1994) "The Will to Empower: Technologies of Citizenship and the War on Poverty", *Socialist Review* 23(4): 29-55.
- Cruikshank, Barbara (1999) *The Will to Empower: Democratic Citizens and Other Subjects*. Ithaca: Cornell University Press.
- Dean, Mitchell (1994) *Critical and Effective Histories: Foucault's Methods and Historical Sociology*. Londra: Routledge.

- Dean, Mitchell (1998a) "Questions of Method", Irving Velody ve Robin Williams (ed.) *The Politics of Constructionism* içinde s. 182-199. Londra: Sage.
- Dean, Mitchell (1998b) "Risk, Calculable and Incalculable", *Soziale Welt* 49: 25-42.
- Dean, Mitchell (1999) *Governmentality. Power and Rule in Modern Society*. Londra: Sage.
- Deleuze, Gilles (1988) *Foucault*. Minneapolis: University of Minnesota Press [Türkçesi: *Foucault*, çev. Burcum Yalım - Emre Koyuncu, İstanbul: Norgunk, 2013].
- Demirović, Alex (1998) "Staatlichkeit und Wissen", Christoph Görg ve Roland Roth (ed.) *Kein Staat zu machen. Zur Kritik der Sozialwissenschaften* içinde s. 49-70. Münster: Verlag Westfälisches Dampfboot.
- Desrosières, Alain (2002) *The Politics of Large Numbers: A History of Statistical Reasoning*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Elias, Norbert (1976) *Über den Prozeß der Zivilisation. Soziogenetische und psychogenetische Untersuchungen* (2 cilt). Frankfurt am Main: Suhrkamp [Türkçesi: *Uygurlik Süreci*, Cilt 1/Cilt 2, çev. Ender Ateşman/Erol Özbek, İstanbul: İletişim, 2000/2002].
- Forrester, Vivianne (1999) *The Economic Horror*. Cambridge: Polity Press [Türkçesi: *Ekonomik Dehşet*, çev. İbrahim Yıldız, Ankara: Ütopya, 2005].
- Foucault, Michel (1977) *Discipline and Punish: the Birth of the Prison*. Londra: Allen Lane [Türkçesi: *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge, 1992].
- Foucault, Michel (1980a) *The History of Sexuality, vol. 1. An Introduction*. New York: Vintage. [Türkçesi: *Cinselliğin Tarihi*, (3 Cilt birarada basım) çev. Hülya Uğur Tannöver, İstanbul: Ayrıntı, 2007].

Foucault, Michel (1980b) "Two Lectures", Colin Gordon (ed.) *Michel Foucault. Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings* içinde s. 78-108, çev. C. Gordon vd. New York: Pantheon Books [Türkçesi: "İki Ders", *Entelektüelin Siyasi İşlevi* içinde, çev. Ferda Keskin, İstanbul: Ayrıntı, 2000].

Foucault, Michel (1980c) "The History of Sexuality", Colin Gordon (ed.) *Michel Foucault. Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings* içinde s. 183-193, çev. C. Gordon vd. New York: Pantheon Books.

Foucault, Michel (1985) *The History of Sexuality, Vol. 2: The Use of Pleasure*. New York: Pantheon [Türkçesi: *Cinselliğin Tarihi*, (3 Cilt birarada basım) çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Ayrıntı, 2007].

76 Foucault, Michel (1988) *Technologies of the Self (A seminar with Michel Foucault at the University of Vermont, October 1982)*, Luther H. Martin, Huck Gutman ve Patrick H. Hutton (ed.) *Technologies of the Self: A seminar with Michel Foucault* içinde s. 16-49. Amherst: University of Massachusetts Press [Türkçesi: *Kendini Bilmek* içinde s. 22-76, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Om Yayınevi, 1998; *Ben'in Yapımı*, çev. Levent Kavas, İstanbul: Ara, 1992].

Foucault, Michel (1990) *The History of Sexuality, Vol. 3: The Care of the Self*. Londra: Penguin. [Türkçesi: *Cinselliğin Tarihi*, (3 Cilt birarada basım) çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Ayrıntı, 2007].

Foucault, Michel (1991) "Governmentality", Graham Burchell, Colin Gordon ve Peter Miller (ed.) *The Foucault Effect: Studies in Governmentality* içinde s. 87-104. Hemel Hempstead, UK: Harvester Wheatsheaf [Türkçesi: "Yönetimsellik", *Entelektüelin Siyasi İşlevi* içinde, çev. Osman Akınhay-Ferda Keskin, İstanbul: Ayrıntı, 2000].

- Foucault, Michel (1993) "About the Beginning of the Hermeneutics of the Self" (17 ve 24 Kasım 1980 tarihlerinde Dartmouth'ta verilen iki dersin kaydı), ed. Mark Blasius, *Political Theory* 21(2): 198-227.
- Foucault, Michel (1994a) "Prisons et asiles dans le mécanisme du pouvoir", *Dits et écrits* içinde s.521-525, Cilt: 2, Paris: Gallimard.
- Foucault, Michel (1994b) "Méthodologie pour la connaissance du monde: comment se débarrasser du marxisme" (R. Yoshimoto ile söyleşi), *Dits et écrits III* içinde s. 595-618. Paris: Gallimard.
- Foucault, Michel (1997a) "What Is Enlightenment?", Paul Rabinow (ed.) *Ethics: Subjectivity and Truth* içinde s. 303-319, çev. R. Hurley vd. New York: The New Press [Türkçesi: "Aydınlanma Nedir?", *Özne ve İktidar* içinde, çev. Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı, 2000].
- Foucault, Michel (1997b) "The Social Triumph of the Sexual Will", Paul Rabinow (ed.) *Ethics: Subjectivity and Truth* içinde s. 157-162, çev. R. Hurley vd. New York: The New Press.
- Foucault, Michel (1997c) "The Ethics of the Concern for Self as a Practice of Freedom", Paul Rabinow (ed.) *Ethics: Subjectivity and Truth* içinde s. 281-301, çev. R. Hurley vd. New York: The New Press [Türkçesi: "Bir Özgürlük Pratiği Olarak Kendilik Kaygısı Etiği", *Özne ve İktidar* içinde, çev. Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı, 2000].
- Foucault, Michel (1997d) "Preface to History of Sexuality, Volume Two", Paul Rabinow (ed.) *Ethics: Subjectivity and Truth* içinde s. 199-205, çev. R. Hurley vd. New York: The New Press.
- Foucault, Michel (1998a) "Structuralism and Post-structuralism", Paul Rabinow (ed.) *Aesthetics, Method, and Epistemology* içinde s. 433-458, çev. R. Hurley vd. New York: The New Press.

Foucault, Michel (1998b) "Nietzsche, Genealogy, History", Paul Rabinow (ed.) *Aesthetics, Method, and Epistemology* içinde s. 369-391, çev. R. Hurley vd. New York: The New Press.

Foucault, Michel (2000a) "The subject and power", James D. Faubion (ed.) *Power* içinde s. 326-348, çev. R. Hurley vd. New York: The New Press [Türkçesi: "Özne ve İktidar", *Özne ve İktidar* içinde, çev. Osman Akinhay, İstanbul: Ayrıntı, 2000].

Foucault, Michel (2000b) "The political technology of individuals", James D. Faubion (ed.) *Power* içinde s. 403-417, çev. R. Hurley vd. New York: The New Press [Türkçesi: "Bireylerin Siyasi Teknolojisi", *Özne ve İktidar* içinde, çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı, 2000].

Foucault, Michel (2000c) "So Is It Important To Think?", James D. Faubion (ed.) *Power* içinde s. 454-458, çev. R. Hurley vd. New York: The New Press.

Foucault, Michel (2000d) "Interview with Michel Foucault", James D. Faubion (ed.) *Power* içinde s. 239-297, çev. R. Hurley vd. New York: The New Press [Türkçesi: "Michel Foucault ile Söyleşi", çev. Işık Ergüden, *Entelektüelin Siyasi İşlevi* içinde, İstanbul: Ayrıntı, 2000].

Foucault, Michel (2000e) "Questions of Method", James D. Faubion (ed.) *Power* içinde s. 223-238, çev. R. Hurley vd. New York: The New Press.

Foucault, Michel (2000f) "Truth and Juridical Forms", James D. Faubion (ed.) *Power* içinde s. 1-89, çev. R. Hurley vd. New York: The New Press [Türkçesi: "Hakikat ve Hukuksal Biçimler", çev. Işık Ergüden, *Büyük Kapatılma* içinde, İstanbul: Ayrıntı, 2000].

Foucault, Michel (2003) *Society Must Be Defended: Lectures at the Collège de France, 1975-76*. New York: Picador [Türkçesi: *Toplumu Savunmak Gerekir*, çev. Şehsuvar Aktaş, İstanbul: YKY, 2002].

- Foucault, Michel (2007) *Security, Territory, Population: Lectures at the Collège de France, 1977–78*. New York: Palgrave [Türkçesi: *Güvenlik, Toprak, Nüfus*, çev. Ferhat Taylan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013].
- Foucault, Michel (2008) *The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978–79*. New York: Palgrave.
- Foucault, Michel (2009) *Le courage de la vérité. Le gouvernement de soi et des autres II. Cours au Collège de France (1983–1984)*. Frédéric Gros (ed.) Paris: Gallimard/Seuil.
- Fraser, Nancy (1981) “Foucault on Modern Power: Empirical Insights and Normative Confusions”, *Praxis International* 1(3): 272-287.
- Gottweis, Herbert (2003) “Theoretical strategies of poststructuralist policy analysis: towards an analytics of government”, Maarten Hajer ve Hendrik Wagenaar (ed.) *Deliberative policy analysis: Understanding Governance in the Network Society* içinde s. 247-265. Cambridge: Cambridge University Press.
- Habermas, Jürgen (1981) “Modernity versus Postmodernity”, *New German Critique* 22: 3-14.
- Habermas, Jürgen (1987) *The Philosophical Discourse of Modernity*, çev. Frederick Lawrence, Cambridge, MA: MIT Press.
- Hacking, Ian (1986) “Making Up People”, Thomas Heller, Morton Sosna ve David E. Wellberry (ed.) *Reconstructing Individualism: Autonomy, Individuality, and the Self in Western Thought* içinde s. 222-236. Stanford: Stanford University Press.
- Hacking, Ian (2004) *Historical Ontology*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hajer, Maarten ve Hendrik Wagenaar (2003) “Introduction”, Maarten Hajer ve Hendrik Wagenaar (ed.) *Deliberative Policy Analysis: Understanding Governance in the Network Society* içinde s. 1-30. Cambridge: Cambridge University Press.

- Hindess, Barry (1996) *Discourses of Power: From Hobbes to Foucault*. Oxford: Blackwell.
- Hirst, Paul (2000) "Democracy and Governance", Jon Pierre (ed.) *Debating Governance: Authority, Steering, and Democracy* içinde s. 13-25. Oxford: Oxford University Press.
- Inda, Jonathan Xavier (ed.) (2005) *Anthropologies of Modernity: Foucault, Governmentality, and Life Politics*. Malden, MA: Blackwell.
- Jessop, Bob (1990) *State Theory: Putting the Capitalist State in its Place*. Cambridge: Polity Press [Türkçesi: *Devlet Teorisi: Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak*, çev. Ahmet Özcan, Ankara: Epos, 2008].
- Jessop, Bob (1998) "The rise of governance and the risks of failure: the case of economic development", *International Social Science Journal* 50(155): 29-45.
- Jessop, Bob (2003) *The Governance of Complexity and the Complexity of Governance: Preliminary Remarks on some Problems and Limits of Economic Guidance*. <http://comp.lancs.ac.uk/sociology/soc024rj.html> (Erişim tarihi: 4 Haziran 2007).
- Jessop, Bob (2004) "Pouvoir et stratégies chez Poulantzas et Foucault", *Actuel Marx* 36: 89-107.
- Jessop, Bob (2007) "From micro-powers to governmentality: Foucault's work on statehood, state formation, statecraft and state power", *Political Geography* 26: 34-40.
- Keenan, Tom (1982) "Foucault on Government", *Philosophy and Social Criticism* 1: 35-40.
- Kelly, Michael (1994) "Foucault, Habermas, and the Self-Referentiality of Critique", Michael Kelly (ed.) *Critique and Power: Recasting the Foucault/Habermas Debate* içinde s. 365-400. Boston: Massachusetts Institute of Technology.

- Kjær, Anne Mette (2004) *Governance*. Cambridge: Polity.
- Kooiman, Jan (ed.) (1993) *Modern Governance: New Government – Society Interactions*. Londra: Sage.
- Larner, Wendy ve William Walters (2004) "Introduction: Global governmentality: governing international spaces", Wendy Larner ve William Walters (ed.) *Global Governmentality* içinde s. 1-20. Londra: Routledge.
- Lascoumes, Pierre (2004) "La Gouvernamentalité: de la critique de l'État aux technologies du pouvoir", *Le Portique* 13-14: 169-190.
- Latour, Bruno (1986) "The Powers of Association", John Law (ed.) *Power, Action, and Belief* içinde s. 264-280. Londra: Routledge and Kegan Paul.
- Lazzarato, Maurizio (2000) "Du biopouvoir à la biopolitique", *Multitudes* 1: 45-57 [Türkçesi: "Biyoihtidardan Biyosiyasete", çev. Çetin Türkyılmaz, *FelsefeYazın* (16) 2010].
- Lemke, Thomas (1997) *Eine Kritik der politischen Vernunft–Foucaults Analyse der modernen Gouvernamentalität*. Hamburg: Argument.
- Lemke, Thomas (2011) *Foucault, Governmentality, and Critique*. Colorado: Paradigm Publishers.
- Lukes, Steven (1983) "Macht und Herrschaft bei Weber, Marx, Foucault", Jens Matthes (ed.) *Krise der Arbeitsgesellschaft? Verhandlungen des 21. dt. Soziologentages in Bamberg Frankfurt am Main*: Campus.
- Maihofer, Andrea (1995) *Geschlecht als Existenzweise*. Frankfurt am Main: Ulrike Helmer.

- Marks, Gary, Fritz W. Scharpf, Philippe Schmitter ve Wolfgang Streeck (1996) *Governance in the European Union*. Londra: Sage.
- Mayntz, Renate (2004) "Governance im modernen Staat", Arthur Benz (ed.) *Governance – Regieren in komplexen Regelsystemen* içinde s. 65-76. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Meuret, Denis (1988) "A political genealogy of political economy", *Economy & Society* 17(2): 225-250.
- Meyer, John W. (1999) *The Changing Cultural Content of the Nation-State*, George Steinmetz (ed.) *State/Culture: State Formation after the Cultural Turn* içinde s. 123-143. Ithaca: Cornell University Press.
- Miller, Peter ve Rose, Nikolas (1990) "Governing Economic Life", *Economy & Society* 19(1): 1-31.
- 82 Mitchell, Timothy (1991) "The limits of the state: Beyond statist approaches and their critics", *American Political Science Review* 85(1): 77-96.
- Mouffe, Chantal (2005) *On the Political*. Londra: Routledge [Türkçesi: *Siyasal Üzerine*, çev. Mehmet Ratip, İstanbul: İletişim, 2010].
- Müller, Michael, Thilo Raufer ve Darius Zifonun (2002) "Einleitung: Die Perspektive einer kulturwissenschaftlichen Politikanalyse", Raufer Müller ve Darius Zifonun (ed.) *Der Sinn der Politik. Kulturwissenschaftliche Politikanalysen* içinde s. 7-14. Konstanz: UVK Verlag.
- Nullmeier, Frank (1993) "Wissen und Policy-Forschung. Wissenspolitologie und rhetorisch-dialektisches Handlungsmodell", Adrienne Héritier (ed.) *Policy-Analyse. Kritik und Neuorientierung* içinde s. 175-196. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Osborne, David ve Ted Gaebler (1992) *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit Is Transforming the Public Sector*. Reading, MA: Addison-Wesley.

- Pasquino, Pasquale (1993) "Political theory of war and peace: Foucault and the history of modern political theory", *Economy & Society* 22(1): 77-88.
- Patton, Paul (1998) "Foucault's Subject of Power", Jeremy Moss (ed.) *The Later Foucault: Politics and Philosophy* içinde s. 64-77. Londra: Sage
- Perry, Richard Warren ve Bill Maurer (2003) "Globalization and Governmentality: An Introduction", Perry ve Maurer (ed.) *Globalization under Construction: Governmentality, Law, and Identity* içinde s. ix-xxi. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Pfaller, Robert (1997) *Althusser – Das Schweigen im Text. Epistemologie, Psychoanalyse und Nominalismus in Louis Althusser's Theorie der Lektüre*. M n h: Fink.
- Poulantzas, Nicos (1977) *L' tat, le Pouvoir, le Socialisme*. Paris: PUF [T rk esi: *Devlet,  ktidar, Sosyalizm*,  ev. Turhan Ilgaz, Ankara: Epos, 2006].
- Prakash, Aseem ve Jeffrey A. Hart (ed.) (1999) *Globalization and Governance*. Londra: Routledge.
- Rose, Nikolas (1996) "Governing 'advanced' liberal democracies", Andrew Barry, Thomas Osborne ve Nikolas Rose (ed.) *Foucault and Political Reason: Liberalism, neo-liberalism and rationalities of government* içinde s. 37-64. Londra: UCL Press.
- Rose, Nikolas (1999) *Powers of Freedom: Reframing political thought*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rose, Nikolas ve Peter Miller (1992) "Political Power beyond the State: problematics of government", *British Journal of Sociology* 43(2): 173-205.
- Rouse, Joseph (1994) "Power/Knowledge", Gary Gutting (ed.), *The Cambridge Companion to Foucault* içinde s. 92-114. Cambridge: Cambridge University Press.

- Rucht, Dieter (2001) "Global Governance – eine Antwort auf die Steuerungsprobleme internationalen Regierens?", Jutta Altmendinger (ed.) *Gute Gesellschaft? Verhandlungen des 30. Kongresses der Deutschen Gesellschaft für Soziologie in Köln 2000, Band 2* içinde s. 1010-1023. Opladen: Leske ve Budrich.
- Sauer, Birgit (2001) *Die Asche des Souveräns. Staat und Demokratie in der Geschlechterdebatte*. Frankfurt am Main/New York: Campus.
- Sauer, Birgit (2004) "Staat–Institutionen–Governance", Sieglinde K. Rosenberger ve Birgit Sauer (ed.) *Politikwissenschaft und Geschlecht. Konzepte-Verknüpfungen-Perspektiven* içinde s. 107-125. Viyana: WUV.
- Sellin, Volker (1984) "Regierung, Regime, Obrigkeit", Otto Brunner, Werner Conze ve Reinhart Koselleck (ed.) *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland* içinde s. 361-421. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Senellart, Michel (1995) *Les arts de gouverner. Du regimen médiéval aus concept de gouvernement*. Paris: Seuil
- Smouts, Marie-Claude (1998) "The proper use of governance in international relations", *International Social Science Journal* 50(155): 81-89.
- Steinmetz, George (ed.) (1999a) *State/Culture: State-Formation after the Cultural Turn*. Ithaca: Cornell University Press.
- Steinmetz, George (1999b) "Introduction: Culture and the State", George Steinmetz (ed.) *State/Culture. State-Formation after the Cultural Turn* içinde s. 1-49. Ithaca: Cornell University Press.
- Taylor, Charles (1984) "Foucault on freedom and truth", *Political Theory* 12(2): 152-183.

- Valverde, Mariana (1996) "'Despotism' and ethical liberal governance", *Economy & Society* 25(3): 357-372.
- Veyne, Paul (1997) "Foucault revolutionizes history", Arnold I. Davison (ed.) *Foucault and His Interlocutors* içinde s. 146-182. Chicago: University of Chicago Press.
- Vismann, Cornelia (2000) *Akten. Medientechnik und Recht*. Frankfurt am Main: Fischer.
- Walters, William (2004) "Some critical notes on 'governance'", *Studies in Political Economy* 73: 27-46.
- Walters, William (2012) *Governmentality: Critical Encounters*. Londra ve New York: Routledge.
- Walzer, Michael (1986) "The Politics of Michel Foucault", David C. Hoy (ed.) *Foucault: A Critical Reader* içinde s. 51-68. Oxford: Basil Blackwell.
- Willke, Helmut (2007) *Smart Governance: Governing the Global Knowledge Society*. Frankfurt am Main/New York: Campus.

TÜRKÇEDE FOUCAULT KİTAPLARI KAYNAKÇASI

Foucault'nun Kendi Metinleri

Foucault, Michel, (1982) *Deliliğin Tarihine Giriş*, çev. Enis Batur-Nasuh Barın, Ankara: Tan.

Foucault, Michel, (1986) *Cinselliğin Tarihi 1*, çev. Hülya Tufan, İstanbul: Afa.

Foucault, Michel, (1987) *Söylemin Düzeni*, çev. Turhan Ilgaz, İstanbul: Hil.

Foucault, Michel, (1988) *Cinselliğin Tarihi 2*, çev. Hülya Tufan, İstanbul: Afa.

Foucault, Michel, (1991) *Annemi, Kız Kardeşimi ve Erkek Kardeşimi Katleden Ben, Pierre Riviere: 19. Yüzyılda Bir Aile Cinayeti*, çev. Erdoğan Yıldırım, İstanbul: Ara.

Foucault, Michel, (1992) *Ben'in Yapımı*, çev. Levent Kavas, İstanbul: Ara.

Foucault, Michel, (1992) *Dostluğa Dair*, çev. Cemal Ener, İstanbul: Telos.

Foucault, Michel, (1992) *Ders Özetleri 1970-1982*, çev. Selahattin Hilav, İstanbul: YKY.

Foucault, Michel, (1992) *Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge.

Foucault, Michel, (1993) *Ders Özetleri*, çev. Turhan Ilgaz, İstanbul: YKY.

Foucault, Michel, (1994) *Cinselliğin Tarihi 3*, çev. Hülya Tufan, İstanbul: Afa.

Foucault, Michel, (1994) *Bu Bir Pipo Değildir*, çev. Turhan Ilgaz, İstanbul: YKY.

- Foucault, Michel, (1994) *Kelimeler ve Şeyler*, çev. M. A. Kılıçbay, Ankara: İmge.
- Foucault, Michel, (1996) *Deliliğin Tarihi*, çev. M. A. Kılıçbay, Ankara: İmge.
- Foucault, Michel vd., (1999) *Kendini Bilmek*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Om.
- Foucault, Michel, (1999) *Bilginin Arkeolojisi*, çev. Veli Urhan, İstanbul: Birey.
- Foucault, Michel, (1999) *Yapısalcılık ve Post-yapısalcılık*, çev. Ümit Umaç, İstanbul: Birey.
- Foucault, Michel, (2000) *Entelektüelin Siyasal İşlevi* (Seçme Yazılar: 1), çev. Işık Ergüden-Osman Akınhay-Ferda Keskin, İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, Michel, (2000) *Özne ve İktidar* (Seçme Yazılar: 2), çev. Işık Ergüden-Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, Michel, (2000) *Büyük Kapatılma* (Seçme Yazılar: 3), çev. Işık Ergüden-Ferda Keskin, İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, Michel, (2000) *Psikoloji ve Ruhsal Hastalık*, çev. Muhsin Hesapçıoğlu, İstanbul: Birey.
- Foucault, Michel, (2002) *Kliniğin Doğuşu*, çev. İ. M. Uysal, Ankara: Epos.
- Foucault, Michel, (2002) *Toplumu Savunmak Gerekir*, çev. Şehsuvar Aktaş, İstanbul: YKY.
- Foucault, Michel, (2003) *Cinselliğin Tarihi*, çev. H. U. Tanrıöver, İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, Michel, (2003) *İktidarın Gözü* (Seçme Yazılar: 4), çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, Michel, (2004) *Felsefe Sahnesi* (Seçme Yazılar: 5), çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı.

- Foucault, Michel, (2004) *Marx'tan Sonra* (Söyleşi: Duccio Trombadori), çev. Gökhan Aksay, İstanbul: Chiviyazıları.
- Foucault, Michel, (2005) *Maurice Blanchot: Dışarının Düşüncesi*, çev. Ayşe Meral, İstanbul: Kabalcı.
- Foucault, Michel, (2005) *Doğruyu Söylemek*, çev. Kerem Eksen, İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, Michel ve Chomsky, Noam (2005) *İnsan Doğası / İktidara Karşı Adalet* (Michel Foucault ile Noam Chomsky Tartışıyor – 1971), çev. Tuncay Birkan, İstanbul: bgst.
- Foucault, Michel, (2006) *Sonsuza Giden Dil* (Seçme Yazılar: 6), çev. Işık Ergüden, İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, Michel, (ed.) (2007) *XIX. Yüzyılda Bir Aile Cinayeti – Anemi, Kız Kardeşimi, Erkek Kardeşimi Katleden Ben, Pierre Rivière*, çev. Erdoğan Yıldırım-Alev Özgüner, İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, Michel, (2011) *Bilginin Arkeolojisi*, çev. Veli Urhan, İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, Michel, (2012) *Bilme İstenci Üzerine Dersler* (Collège de France Dersleri 1970-1971), çev. Kerem Eksen, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, Michel, (2013) *Güzel Tehlike* (Söyleşi: Claude Bonnefoy), çev. Savaş Kılıç, İstanbul: Metis.
- Foucault, Michel, (2013) *Akıl Hastalığı ve Psikoloji*, çev. Emre Bayoğlu, İstanbul: Ayrıntı.
- Foucault, Michel, (2013) *Güvenlik, Toprak, Nüfus* (Collège de France Dersleri 1977-1978), çev. Ferhat Taylan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, Michel, (2013) *Raymond Roussel: Ölüm ve Labirent*, çev. Savaş Kılıç, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Foucault, Michel, (2015) *Öznenin Yorumbilgisi* (Collège de France Dersleri 1981-1982), çev. Ferda Keskin, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Foucault, Michel, (2015) *Biyopolitikanın Doğuşu* (Collège de France Dersleri 1978-1979), çev. Alican Tayla, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Foucault, Michel, (2015) *Büyük Yabancı – Dil, Delilik ve Edebiyat Üstüne Konuşmalar*, çev. Savaş Kılıç, İstanbul: Metis.

Foucault Üstüne Metinler

Afary, Janet ve Anderson, Kevin B., (2012) *Foucault ve İran Devrimi – Toplumsal Cinsiyet ve İslamcılığın Ayartmaları*, çev. Mehmet Doğan, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Akay, Ali, (1995) *Michel Foucault – İktidar ve Direnme Odakları*, İstanbul: Bağlam.

Barrett, Michèle, (1996) *Marx'tan Foucault'ya İdeoloji*, çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Sarmal.

Baudrillard, Jean (1998) *Foucault'yu Unutmak*, çev. Oğuz Adanır, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

Bernauer, James W., (2005) *Foucault'nun Özgürlük Serüveni*, çev. İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı.

Blanchot, Maurice, (2005) *Hayalimdeki Michel Foucault*, çev. Ayşe Meral, İstanbul: Kabalcı.

Boyne, Roy, (1998) *Foucault ve Derrida'da Feminizm ve Ayrım*, çev. Ayşe Banu Karadağ, İstanbul: Sel.

Boyne, Roy, (2009) *Foucault ve Derrida – Aklın Öteki Yüzü*, çev. İsmail Yılmaz, Ankara: BilgeSu.

Cogito Dergisi, (2012) "Michel Foucault Özel Sayısı", (Sayı: 70-71), İstanbul: YKY.

- Deleuze, Gilles, (2013) *Foucault*, çev. Burcu Yalın-Emre Koyuncu, İstanbul: Norgunk.
- Eribon, Didier, (2012) *Michel Foucault*, çev. Şule Çiltaş, İstanbul: Ayrıntı.
- Falzon, Christopher, (2001) *Foucault ve Sosyal Diyalog – Parçalanmanın Ötesi*, çev. Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma.
- Gutting, Gary, (2010) *Foucault*, çev. Hakan Gür, Ankara: Dost.
- Hekman, Susan, (1999) *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik – Mannheim, Gadamer, Foucault ve Derrida*, çev. Bekir Balkız-Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma.
- Karamustafa, Gülsün ve Şengel, Deniz (Yay. Haz.) (1992) *Bilgi Olarak Sanat, Olgu Olarak Sanatçı – Yeni Ontoloji*, İstanbul: Plastik Sanatlar Derneği.
- Koloş, Umut, (2015) *Foucault, İktidar ve Hukuk – Modern Hukukun Soybilimi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Lemke, Thomas, (2013) *Biyopolitika*, çev. Utku Özmkas, İstanbul: İletişim.
- Lemke, Thomas, (2015) *Foucault, Yönetimsellik ve Devlet*, çev. Utku Özmkas, Ankara: Pharmakon.
- Macey, David, (2005) *Michel Foucault*, çev. Zeynep Okan, İstanbul: Güncel.
- Macey, David, (2015) *Foucault Hakkında Her Şey*, çev. Fatih Demirci, İstanbul: Dedalus.
- Megill, Allan, (1998) *Aşırılığın Peygamberleri – Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*, çev. Tuncay Birkan, Ankara: Bilim ve Sanat.
- Merquior, J. G., (1986) *Foucault*, çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: Afa.

Michel Foucault (1982) Tan Aylık Düşün/Yazın Seçkisi (Özel Sayı), No: 3/4, Temmuz-Ağustos.

Nehamas, Alexander, (2002) *Yaşama Sanatı Felsefesi – Platon'dan Foucault'ya Sokratik Düşünümler*, çev. Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı.

Poster, Mark, (2008) *Foucault, Marksizm ve Tarih*, çev. Feride Güder, İstanbul: Otonom.

Revel, Judith, (2006) *Michel Foucault – Güncelliğin Bir Ontolojisi*, çev. Kemal Atakay, İstanbul: Otonom.

Revel, Judith, (2012) *Foucault Sözlüğü*, çev. Veli Urhan, İstanbul: Say.

Sarup, Madan, (2016) *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*, çev. Abdülbaki Güçlü, Ankara: Pharmakon.

Spargo, Tamsin, (2000) *Foucault ve Kaçıklık Kuramı*, çev. Kaan H. Ökten, İstanbul: Everest.

Tekelioğlu, Orhan, (1999) *Michel Foucault ve Sosyolojisi*, İstanbul: Bağlam.

Tekelioğlu, Orhan, (2003) *Foucault Sosyolojisi*, İstanbul: Alfa.

Teorik Bakış Dergisi, (2014) "Michel Foucault Özel Sayısı", (Sayı: 3), İstanbul: Sel.

Urhan, Veli, (2000) *Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme*, İstanbul: Paradigma.

Urhan, Veli, (2002) *Foucault ve Bilginin Arkeolojisi*, İstanbul: Paradigma.

Urhan, Veli, (der.) (2010) *Foucault* (Fikir Mimarları Dizisi:24), İstanbul: Say.

Urhan, Veli, (2013) *Michel Foucault ve Düşünce Sistemleri Tarihi*, İstanbul: Say.

- Üşür, Serpil Sancar, (1997) *İdeolojinin Serüveni – Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme*, Ankara: İmge.
- Veyne, Paul, (2014) *Foucault – Düşüncesi, Kişiliği*, çev. Işık Ergüden, İstanbul: Alfa.
- Yalçinkaya, Ayhan, (2005) *Pas – Foucault'dan Agamben'e Sıvılaşmış İktidar ve Gelenek*, Ankara: Phoenix.
- Zarka, Yves Charles, (2013) *İktidarın Simgeleri – Machiavelli'den Foucault'ya Politik Felsefe Çalışmaları*, çev. Selen Şahin, İstanbul: Sitare.

DİZİN

- Almanya, 25
- Althusser, Louis, 45
- Arendt, Hannah, 13
- Barry, Andrew, 51
- benlik teknolojileri, 8, 9, 21, 36, 44, 52, 54
- bireyleş(tir)me, 20, 35, 52
- Biyopolitiğin Doğuşu*, 19
- Böhm, Franz, 25
- cebir, 16, 32, 37
- Chicago Okulu, 25
- Cinselliğin Tarihi*, 17, 21, 45
- Collège de France, 9, 19, 43, 45
- Cruikshank, Barbara, 32, 52
- Dean, Mitchell, 46, 52
- Deleuze, Gilles, 53
- devlet kuramı, 9, 10, 43, 58, 59, 70, 72
- egemenlik, 17, 23, 56
- ekolojik, 35, 64
- ekonomi politik, 24
- Elias, Norbert, 19
- ethos*, 40
- Eucken, Walter, 25
- Fraser, Nancy, 37
- Freiburg Okulu, 25
- Gramsci, Antonio, 56
- Güvenlik, Toprak, Nüfus*, 19
- Habermas, Jürgen, 37
- hakikat, 17, 21, 22, 40, 45, 47, 48, 49
- Hapishanenin Doğuşu*, 17, 45, 51
- hegemonya, 56
- hiyerarşi, 13
- Hobbes, Thomas, 13
- hukuksal-söylemsel iktidar, 14-19

iktidar oyunları, 32, 40

iktidarın soykütüğü, 8, 36, 37, 38, 43

Jessop, Bob, 48, 55, 58, 63

kamusal, 10, 44, 57, 62, 71

Kjær, Anne Mette, 61

Larner, Wendy, 68

liberalizm, 23, 24, 25, 26, 27

Lukes, Steven, 13

Machiavelli, Nicolo, 22

makro-iktidar, 70

Marx, Karl, 13

mikro-politik, 15

Miller, Peter, 47

Mitchell, Timothy, 54

modern devletin soykütüğü, 9, 20, 43, 45

Müller-Armack, Alfred, 25

neo-liberalizm, 25, 26

Nietzsche, Friedrich, 17, 28, 31

norm, 22, 35, 40, 41

Ordo, 25

özel, 10, 15, 44, 57, 59, 62, 68, 71

özne, 17, 20, 28, 33, 34, 36, 38, 49, 50, 52, 60

özneleş(tir)me, 9, 18, 19, 20, 27, 34, 35

öznellik, 32, 51

öznenin soykütüğü, 34, 36

Parsons, Talcott, 13

piyasa, 25, 26, 62, 66

Platon, 13

politik söylem, 9, 44, 67

Poulantzas, Nicos, 58

rıza, 13, 17, 18, 29, 32, 37, 56

Rose, Nikolas, 47

Röpke, Wilhelm, 25

Rüstow, Alexander, 25

sosyalizm, 27

soykütük, 31, 34, 70

sözleşme, 18, 29, 56, 57

şiddet, 14, 16, 28, 29, 39, 58

tahakküm, 8, 13, 18, 28, 31,
32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41

tahakküm teknolojileri, 36

Taylor, Charles, 37

teknoloji, 10, 33, 36, 40, 44,
51, 52, 53, 54, 66, 68, 69, 71

toplumsal sözleşme, 56

toprak, 15

tutum, 28-30

ulus, 52, 62, 69

ussallık, 11, 23, 26, 30, 33

uzlaş, 13, 14, 28

uzlaşma, 56

Veyne, Paul, 45

Walters, William, 68

Walzer, Michael, 37

Weber, Max, 13

yönetim teknolojileri, 32, 34, 47, 52

yönetimsellik, 7, 8, 9, 10, 19, 27, 29,
30, 33, 48, 62, 68, 70, 71

yönetişim, 10, 44, 61, 62, 63, 64, 65,
66, 67, 68, 69

zor, 29

inter-veniō

kitaplığı

Foucault, Yönetimsellik ve Devlet
Thomas Lemke

çeviri: Utku Özmakas / 96 sayfa / Aralık 2015

yakında...

Radikal Anti-Felsefe
Bruno Bosteels

çeviri: Gizem Kayan (Ocak 2016)

**Uluslararası Biyopolitika – Foucault,
Küreselleşme ve Emperyalizm**
Mark G. E. Kelly

çeviri: Utku Özmakas (2016)

Agamben'i Kuşatma Denemesi
Simon Behrman

çeviri: Elif Nihan Saraçoğlu Yolsal (2016)

Biyopolitika alanındaki en önemli yorumculardan biri olan Thomas Lemke, Türkçedeki bu ikinci kitabında Foucault yorumcuları tarafından genellikle göz ardı edilen bir konuya değiniyor: Devlet ve biyoiktidarın ilişkisine.

Lemke, Foucault'nun "hazmı güç bir yemek" diye betimlediği bir devlet kuramı ortaya koymaktan kaçmadığını, aksine bu kuramı inşa etmek üzere pek çok yeni malzemeyi mutfağa ilk kez onun taşıdığını ileri sürüyor. Bu çerçevede biyopolitika literatürünün esaslı bir eleştirisini de yapan Lemke, yönetim ve yönetim arasındaki ayrılıkları işaret ederek, Foucault'nun düşüncenin patikalarında açtığı yeni yolları gözler önüne seriyor.

Lemke'den her zamanki gibi tok, güçlü ve eleştirel bir müdahale.

Thomas Lemke

Foucault, Yönetimsellik ve Devlet

